

Sanne Hofman

Etniske minoritetsbarn som opplever vold i familien -utfordringer og muligheter-

Nasjonalt kunnskapssenter
om vold og traumatisk stress a/s

Etniske minoritetsbarn som opplever vold i familien

-utfordringer og muligheter-

Sanne Hofman

2011

Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS) ble stiftet 17.november 2003. Selskapet er et datterselskap av UNIRAND AS, som er heleid av Universitetet i Oslo.

Senterets oppgaver er forskning, utviklingsarbeid, undervisning, formidling og veiledning innen temaene

- Vold
- Seksuelle overgrep
- Flyktninger/asylsøkere
- Katastrofer
- Andre traumatiske hendelser

Senteret samarbeider med de fem regionale ressursentrene om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging (RVTS) samt relevante kliniske miljøer, forskningsinstitusjoner og faginstanser, nasjonalt og internasjonalt.

Ved Universitetet i Oslo driver senteret en Master i psykososialt arbeid - selvmord, rus, vold og traumer, sammen med Senter for rus- og avhengighetsforskning (SERAF) og Nasjonalt senter for selvmords-forskning og forebygging (NSSF).

Alle rapporter og notater fra senteret er tilgjengelige i fulltekst på våre hjemmesider nkvts.no under «biblioteket».

Senteret gjennomfører prosjekter som er finansiert av departementer og direktorater, Norges forskningsråd, frivillige organisasjoner og andre.

Bak opprettelsen og drift av senteret står:

Barne- og likestillingsdepartementet, Helse- og omsorgsdepartementet, Justis og politidepartementet, Forsvarsdepartementet og Arbeids- og inkluderingsdepartementet.

ISBN 978-82-8122-043-0 (Trykk)

ISBN 978-82-8122-044-7 (Pdf)

ISSN 0809-9103

Henvendelse vedrørende publikasjonen rettes til Nasjonal kunnskapssenter om vold og traumatisk stress. Kontaktinformasjon på www.nkvts.no

Forord

De senere årene har vi fått økt oppmerksomhet mot barn som opplever vold i familien. Vi vet at en slik oppvekst er skadelig for barn, og i følge FNs barnekonvensjon artikkel 19 er vi forpliktet til å iverksette «alle egnede lovgivningsmessige, administrative, sosiale og opplæringsmessige tiltak» for å beskytte barn mot vold i familien. Et viktig spørsmål i tilknytning til forebygging er om ulike grupper av barn har ulike hjelpebehov. Kan det for eksempel være behov for kultursensitivitet i utforming av tiltak overfor barn? Og hvis dette er tilfelle – hvordan bør hensynet til barnets etnisitet, kultur og religion ivaretas i hjelpe- og kontrollapparatets møte med barn som opplever vold i familien?

I denne rapporten gjennomgås forskning om minoritetsbarn som opplever vold i familien. Kunnskapsgjennomgangen viser at kulturelle aspekter til dels kan ha stor betydning for barn som opplever vold i familien. Forfatteren av rapporten, Sanne Hofman, er utdannet jurist fra Nederland, og har tidligere arbeidet med hvordan hensynet til kultur spiller inn ved omsorgsovertakelse for barn (Hofman, S. (2010). *Hensyn til kultur – til barnets beste? – en analyse av 17 barnevernssaker om omsorgsovertakelse og plassering av minoritetsbarn*. Kvinnerettslig skriftserie nr. 84, UiO.)

Hofman har med sitt skarpe analytiske blikk identifisert og løftet frem de sentrale kulturelle aspektene som finnes spredt omkring i den nasjonale og internasjonale forskningen om barn som opplever vold i familien. Med sin juridiske bakgrunn har hun også vurdert foreliggende kunnskap fra andre fagdisipliner ut fra et barnerettslig perspektiv. Rapportens juridiske vinkling har sitt utspring i mitt pågående samarbeid gjennom professor II tilknytning til barne- og kvinneretten ved Universitetet i Oslo. Hofmans engasjement ved NKVTS er et ledd i vårt pågående arbeid for tverrfaglig samarbeid. Som prosjektleder og faglig ansvarlig for rapporten takker jeg Sanne Hofman for et viktig bidrag til kunnskapen om barn som opplever vold i familien!

Oslo, mai 2011

Kristin Skjørten
Prosjektleder

Innhold

Forord	3
Innhold	4
Sammendrag	6
Summary	10
Innledning	14
1 Rapportens mål, metode og avgrensing	15
1.1 Rapportens mål	15
1.2 Metode og avgrensing	15
2 Begrepene minoritet, etnisitet og kultur	17
2.1 Etnisk minoritet	17
2.2 Etnisitet og kultur	17
3 Hvem er de etniske minoritetsbarna i faglitteraturen?	19
4 Omfang	20
5 Minoritetsbarns utfordringer når de opplever vold i familien	22
5.1 Kulturelle aspekter	24
5.1.1 Familiens hierarki og forventinger om roller	24
5.1.2 Kollektivism, storfamilien og familiens ære	25
5.2 Tilleggsbelastninger	27
5.2.1 Akkulturasjonsprosess og migrasjonshistorikk	27
5.2.2 Diskriminering, rasisme og stigma	29
5.2.3 Religion og språk	30
6 Minoritetsbarns muligheter	32
6.1 Beskyttende faktorer	33
6.1.1 Det kollektivistiske synet	33
6.2 Storfamilien	34
6.2.1 Religion	34
6.2.2 Å leve innenfor to kulturer	34

7	Intervensjonstiltak	35
7.1	Minoritetsbarns hjelpesøkende atferd	35
7.2	Symptomer og diagnoser	36
7.3	Barnevernet	38
7.4	Andre hjelpetiltak og behandling	40
7.5	Fylkesnemnda og domstolene	43
8	Oppsummering og konklusjon	45
9	Sluttord: Et barnerettslig perspektiv	46
	Litteratur/Referanselister	50

Sammendrag

Denne rapporten er en gjennomgang av norsk, nordisk og internasjonal faglitteratur mellom 2000 og 2011 som peker på noen av de utfordringene minoritetsbarn som opplever vold i familien møter. Betegnelsen 'å oppleve vold i familien' brukes i rapporten i utgangspunktet om barn som opplever at den ene forelderen utsetter den andre forelderen for vold og overgrep.

Barn med etnisk minoritetsbakgrunn som opplever vold i familien erfarer problemer og utfordringer som ikke er helt ulike de som oppstår for etnisk norske barn, men noen av de generelle problemene og utfordringene settes på spissen. Faglitteratur viser at barnas sosiale og kulturelle bakgrunn gir dem både negative utfordringer, men også positive muligheter i deres evne til å mestre voldsutøvelse sammenlignet med etnisk norske barn som opplever vold. Det handler imidlertid ikke om én stor homogen gruppe av minoritetsbarn, og det kan være store forskjeller mellom og innenfor etniske minoritetsgrupper. Forskingen på feltet har oftest fokus på ikke-vestlige, særlig sørasiatiske, muslimske barn. Utfordringene som kommer fram i denne rapporten kan derfor ikke generaliseres til alle minoritetsbarn. Det trengs mer kunnskap om andre grupper minoritetsbarn som har opplevd vold i familien for å si noe mer om likheter og forskjeller i både utfordringene og mulighetene disse barna har.

Forsking tyder på at man finner større likheter enn forskjeller på tvers av kulturelle grenser i barns opplevelse av vold i familien. Likevel viser det seg at det finnes flere forhold som kan gjøre situasjonen vanskeligere for barn med minoritetsbakgrunn. Utfordringene handler om visse kulturelle aspekter innenfor familien og kulturen barnet kommer fra, og om visse tilleggsbelastninger som følge av at barnet er et minoritetsbarn.

Av kulturelle aspekter kan særlig nevnes: familiens hierarki, alders- og kjønnsspesifikke familiestrukturer, patriarkalske systemer og tradisjoner, forventinger om roller, respekt og lydighet, den kollektivistiske tankegangen, betydningen av storfamilien og familiens ære. Selv om disse barna vokser opp innenfor to kulturer viser det seg at barnets tankegang og handlemåte følger familiens og kulturens oppfatninger i forhold til roller og forventinger innenfor familien når de opplever vold.

Tilleggsbelastninger viser seg å være svært avhengige av barnets akkulturasjonsprosess og barnets migrasjonshistorikk. Spesifikke tilleggsbelastninger som blir nevnt i faglitteratur er mors og/eller barnets oppholdstillatelse, opplevelsen av diskriminering, rasisme og stigmatisering, og en forsterket isolert posisjon grunnet tapt nettverk og å være fremmed i et nytt land. Videre kan religion være en tilleggsbelastning når barn blir truet med straff fra «høyere makter» om de snakker om volden de opplever, og religion kan være særlig belastende når den er sterkt knyttet til kultur. Også språk kan være en tilleggsbelastning, spesielt når barn mangler språkkunnskaper, blir brukt som tolk eller trenger å bli tolket.

Det viser seg samtidig at disse utfordringene ikke kun er belastende, men under visse omstendigheter også gir barn muligheter. Barnets kulturelle bakgrunn kan i disse tilfellene gi en form for beskyttelse og bygge opp barns mestringsstrategier for å overleve volden de opplever. Det kollektivistiske synet kan for eksempel føre til at barnet ikke individualiserer og personaliserer problemene, men legger ansvaret hos foreldrene eller storfamilien. Støtte av storfamilien både i utlandet og i det nye landet viser seg å kunne være en viktig ressurs for barns mestringsmuligheter. Også religion er for noen av barna et viktig hjelpemiddel for å mestre og overleve volden som foregår. Videre kan barnets komplekse sett av meninger og oppfatninger i forhandlingen om motstridende verdier og systemer, grunnet at de vokser opp innenfor to kulturer, gi minoritetsbarn fordelene at de er seg mer bevisste på valgene de kan ta.

Forskere mener at fordelene med å se på den kulturelle konteksten barnet kommer fra, er at man ved å identifisere de spesifikke utfordringene knyttet til kultur kan komme til bedre intervensjonstiltak for disse barna. Det viser seg for eksempel at barnets hjelpesøkende atferd blir påvirket av de kulturelle aspektene og/eller tilleggsbelastningene nevnt ovenfor, særlig den kollektivistiske tenkemåte, familiens ære, forventninger om familien, press av storfamilien, og, ved manglende nettverk, en forsterket isolert posisjon. Også språket kan være et stort hinder. Videre har mange av minoritetsbarna i studiene som er gjennomgått opplevd manglende kultursensitivitet innenfor tiltakene, noe som påvirker deres forventninger om hjelp og støtte. Dette gjelder særlig barnevernet. Faglitteratur viser at det er mange ulike årsaker til hvorfor kultursensitivitet generelt ikke er så lett å praktisere, og særlig ikke når det handler om minoritetsbarn som opplever vold i familien. Årsakene som nevnes er blant annet manglende kunnskap om barn som opplever vold generelt, og i kultur- og minoritetsspørsmål spesielt. Videre hersker det stor usikkerhet når det gjelder barn fra andre kulturer og usikkerhet om hvordan en skal snakke med barn om vanskelige temaer som det å oppleve vold, og følsomme temaer i forhold til barnets kulturelle bakgrunn.

De fleste forskere er enige om at konsekvensene for barn som opplever vold i familien konsekvent er skadelige på tvers av kulturer og til tross for ulike kulturelle verdier.

Det er likevel uenighet om de spesifikke traumerelaterte symptomene er de samme på tvers av kulturer, og om minoritetsbarn ofte blir feildiagnostisert når de opplever eller har opplevd vold i familien, særlig når det gjelder posttraumatisk stresslidelse (PTSD). Denne diskusjonen handler først og fremst om hvorvidt PTSD er en universell diagnose eller ikke.

Hvilke hjelpetiltak og behandlingsformer som fungerer og er best egnet for minoritetsbarn som har opplevd vold i familien er man heller ikke enige om. Det foreligger ganske omfattende faglitteratur om etniske minoritetsbarn, både nasjonalt og internasjonalt, som dreier seg om elementer ved minoritetsbarns livssituasjon og psykologiske problemstillinger knyttet til barnets minoritetsstatus. Det finnes imidlertid få studier om hvilke virkninger hjelpetiltak og behandling har for disse barna, hva som fungerer og ikke fungerer. De få studiene som spesifikt ser på forholdet mellom barnets etnisitet og kulturelle bakgrunn og det å oppleve vold i familien antyder at minoritetsbarn kan ha behov for andre hjelpetiltak og behandlingsmetoder enn ikke-minoritetsbarn, og at spesiell tilrettelegging kan være nødvendig. Forskerne og faglitteraturen peker samtidig på at det ikke finnes nok kunnskap på området til å kunne si noe med sikkerhet. Det er også tydelig at feltet sakte, men sikkert er i bevegelse. Utvikling av tilrettelagte tiltak foregår, men evaluering av tiltakene trengs.

Faglitteraturen påpeker også at barn som opplever vold i familien på ulike måter kan bli konfrontert med rettsapparatet. Dette gjelder særlig barnefordelingssaker og samværsrett etter barneloven, barnevernssaker om omsorgsovertakelse og samværsrett etter barnevernloven, og strafferettsaker hvor barn kan være både vitne mot voldsutøveren og selv står fram som offer. Om minoritetsbarn har ekstra utfordringer grunnet deres kulturelle bakgrunn i slike saker, og om og på hvilken måte det tas hensyn til disse utfordringene, er det lite kunnskap om. Det kan være av særlig betydning å forske på minoritetsbarns erfaringer i fylkesnemnda og rettsapparatet i forhold til barns rett til ikke-diskriminering, barns rett til beskyttelse, barns rett til å bli hørt og vurderingen av barnets beste i forhold til dets kulturelle bakgrunn når barnet opplever vold i familien. Spesielt forskning som inkluderer barnas egne stemmer, kan kaste lys over hva disse barna har av erfaringer og hva de selv mener å ha behov for.

En rød tråd i faglitteraturen om barn som opplever eller blir utsatt for vold i familien, er spenningsfeltet mellom barns rett til beskyttelse når de opplever vold i familien og barns rett til å bli hørt og å delta i sitt eget liv. Dette spenningsfeltet settes på spissen når det gjelder minoritetsbarn og hensyn til kultur. Å anerkjenne barnets syn på kontekst, kultur og sitt eget beskyttelsesbehov kan være vanskelig når barn opplever vold i familien i et samfunn som har barns rett til beskyttelse mot alle former av vold som overordnet mål. Faglitteraturen viser at FNs barnekonvensjon kan gi et normativt rammeverk for hvordan vi som voksne kan beskytte minoritetsbarn som opplever vold

i familien på deres premisser, gitt anerkjennelsen av at barn både har deltakelses- og beskyttelsesrettigheter. For å respektere barns rettigheter, skal vi ta klar avstand fra volden. For å beskytte disse barna på en måte som er til barnets beste, må vi imidlertid tilrettelegge for forsvarlige intervensjonstiltak. Strategier og tiltak for beskyttelse av minoritetsbarn som opplever eller blir utsatt for vold i familien vil mislykkes hvis de ikke tar hensyn til barns aktuelle livserfaringer og ikke involverer barns meninger om effektive forebyggings-, beskyttelses- og rehabiliteringstiltak. Forskning viser at disse barna har begrunnede innsikter om sin egen situasjon, forslag til løsninger på sine egne problemer, og en rolle i å implementere disse løsninger. Det er vi som voksne som har ansvaret for å få det til, og på denne måten ta vare på både barnets rett til beskyttelse og barnets rett til deltakelse i sitt eget liv. Barnekonvensjonen gir denne muligheten, men utfordringen er å oppnå felles forståelse der hvor det i dag ikke finnes.

Summary

Ethnic minority children with experience of domestic violence | – challenges and possibilities

Sanne Hofman

*Norwegian Centre for Violence and Traumatic Stress Studies
Report no 2011:2*

This report reviews Norwegian, Nordic and international literature between 2000 and 2011 dealing with some of the challenges facing minority ethnic children who experience violence within the family. The phrase 'experience violence within the family' is used in the report essentially about children who experience violence and abuse perpetrated by one parent against the other.

Children from ethnic minority backgrounds who experience domestic violence confront problems and challenges which are not entirely unlike those facing Norwegian ethnic children, but some of the general problems and challenges are thrown into stronger relief. The literature shows that children's social and cultural background presents both negative challenges, but also positive possibilities for their ability to cope with violent behaviour in comparison with Norwegian ethnic children who are exposed to domestic violence. But we are not talking about a single, large homogeneous group of minority children; there can also be significant differences between and within ethnic minority groups. Research in this field has tended to focus on non-western, especially South Asian, Muslim children. The challenges revealed in this report cannot therefore be generalised to all minority children. More knowledge is needed about other groups of minority children with experience of domestic violence before we can say more about similarities and differences both in terms of challenges to and possibilities for these children.

The research suggests one is more likely to find similarities than differences across cultural divides in children's experience of domestic violence. Nonetheless, several factors have been found that are likely to exacerbate the situation for ethnic minority children. The challenges concern certain cultural factors within the family and the culture from which the child stems, and certain additional stressors associated with the child's minority ethnic status.

Of the cultural factors, the following in particular can be mentioned: the family's hierarchical age and gender-specific structures; patriarchal systems and traditions; role expectations; respect and obedience; collective thinking; significance of the extended family; and family honour. Although these children grow up in two cultures, their thought patterns and behaviour have been shown to follow the family's and culture's conceptions of roles and expectations within the family when they experience violence.

Other stress factors have been shown to correlate strongly with the child's acculturation process and its migration history. Specific additional stressors mentioned in the literature include the immigration/residential status of the mother and/or child; experience of discrimination, racism and stigmatisation; and deeper isolation due to loss of social network and from being a stranger in a new country. Religion can also act as a stressor when the child is threatened with punishment by «divine powers» if they ever talk about the abuse they have witnessed, and religion can be a particularly evident stressor if it is closely interwoven with the culture. Language, too, can be a stress factor, especially when the child lacks linguistic abilities, is used as an interpreter or needs to be interpreted.

At the same time, these challenges have been shown not only to be stressors but also, under certain circumstances, opportunities for the child. The child's cultural background may, in these cases, provide a form of protection and promote coping strategies in the child, enabling it to survive the violence it experiences. The collectivistic mode of thinking may, for example, prevent the child from individualising and personalising the problems, laying the responsibility instead on the parents or extended family. The support of the extended family abroad and in the new country can prove to be an important resource for children's coping capacity. Religion, too, can offer significant help to some children in their effort to cope with and survive ongoing violence. The child's complex set of attitudes and conceptions in negotiations over incompatible values and systems, insofar as they are growing up within two cultures, may prove advantageous for minority children by making them more aware of their options.

Researchers believe that an examination of the cultural context from which the child stems should facilitate the identification of specific culture-related challenges, enabling the design of more effective intervention measures for these children. It has been shown, for instance, that the child's help-seeking behaviour is affected by the cultural aspects and/or additional stressors mentioned above, especially collective thinking, family honour, expectations on the family, pressure from the extended family, and, in the absence of a social network, deeper social isolation. Language can also represent a significant barrier. Many of the minority children in the reviewed studies have experienced lack of cultural sensitivity in the interventions, something which affects their expectations of help and support. This is particularly the case with the child welfare

agency. The literature cites many reasons why cultural sensitivity can be difficult to practise, especially when minority children experiencing domestic violence are at the centre of attention. The reasons include lack of general knowledge about children who experience violence, and of cultural and minority issues in particular. There is considerable uncertainty with regard to children from other cultures and with regard to how to talk to children about difficult matters such as experience of violence and sensitive issues in relation to the child's cultural background.

Most researchers agree that the experience violence within the family is consistently harmful to children across cultures and despite different cultural values. There is nonetheless disagreement about whether the specific trauma-related symptoms are the same across cultures, and whether minority children are often misdiagnosed when they experience or have experienced domestic violence, especially in the case of post-traumatic stress disorder (PTSD). This discussion is particularly concerned with whether PTSD can be said to be a universal diagnosis or not.

Nor is there agreement about which of the intervention and treatment options work best and are best suited for minority children. There is a relatively substantial literature on ethnic minority children, both national and international, concerning different aspects of minority children's life situation and issues associated with the child's minority status. There are few studies, however, on the impact of interventions and treatment on these children. The few studies that look specifically at the relationship between the child's ethnicity, cultural background and experience of domestic violence suggest that minority children may need other forms of intervention and treatment than non-minority children, and that a specifically designed approach might be called for. It is difficult, at the same time, to speak with confidence because, as the researchers and the literature point out, of the lack of knowledge in this field. Having said that, the field is making progress, even if it is rather slow. Customised interventions are under development; what is needed is their evaluation.

Children exposed domestic violence, according to the literature, are likely to come into contact with the judicial apparatus. This is particularly likely in child custody and access cases pursuant to the Children and Parent Act; child welfare cases involving care orders and right of access pursuant to the Act on Child Welfare Services; and criminal proceedings where the child can be a witness against the perpetrator of the violent act and/or appear as a victim. Little is known about whether the challenges facing minority children in these cases are harder in light of their cultural background, and whether and how these challenges are taken into account. It would be of particular interest to study the experiences of children with the county social welfare board and judiciary in relation to children's right not to be discriminated against; children's right to protection; children's right to be heard; and an assessment of what is best for the child given

its cultural background when the child experiences domestic violence. In particular, studies which include children's own views could throw light on the actual experiences of these children and what they themselves believe they need.

A red thread runs through the literature on children exposed or subject to violence in the family, and that is the tense relationship between children's right to protection when exposed to violence in the family and children's right to be heard and take part in their own life. This tension is even greater when minority children are involved, and there is a need to take culture into account. To recognise a child's views on the context, culture and its own need for protection can be difficult when the child experiencing violence in the family belongs to a society which gives overall priority to children's right to protection from all forms of violence. The literature shows that the UN Convention on the Rights of the Child can be used as a normative framework when we as adults seek to protect minority children who experience violence within the family on their own terms, given a recognition of children's right to participate and to protection. To respect children's rights, we must clearly condemn violence. To protect children in a way that is best for the child, we must, however, devise and implement defensible intervention measures. Strategies and measures aimed at protecting minority children who experience or are subject to violence in the family will fail unless they take children's factual experiences of life on board, and unless children's views about effective prevention, protection and rehabilitation measures are also taken into account. Research shows that the insight of these children into their own situation is well considered, and that they have ideas about solving their problems and which role they can play in implementing the solutions. It is our responsibility as adults to make this happen, and ensure respect both for the child's right to protection and the child's right to participate in its own life. The Convention on the Rights of the Child offers this possibility, but the challenge is to achieve a common understanding where today there is no such consensus.

Innledning

Barn med etnisk minoritetsbakgrunn som opplever vold i familien erfarer problemer og utfordringer som ikke er helt ulike de som oppstår for etnisk norske barn, men noen av de generelle problemene og utfordringene settes på spissen. Minoritetsbarn kan ha utfordringer knyttet til etniske, språklige, religiøse og/eller kulturelle forskjeller som etnisk norske barn ikke opplever.

Det er omdiskutert om en skal fokusere på barnets kulturelle bakgrunn. Denne diskusjonen kan føre til to ulike ytterpunkter i håndtering av minoritetsbarn. Man griper ikke inn, eller man griper senere inn enn med norske barn, fordi disse barna tilhører et minoritetsmiljø. På den måten blir kultur en unnskyldning for ikke å gjøre noe. På den andre siden kan vi med våre «etnisk norske verdier» overfokuserer på det vi definerer som skadelige relasjoner mellom voksne og barn, uten å ta hensyn til barnets egne vurderinger og kulturen det kommer fra.

Når det blir en enten/eller-diskusjon, blir det vanskelig å diskutere når og hvordan kultur er av betydning. Å se på barnets kulturelle bakgrunn når det opplever vold i familien, må innebære å kunne vurdere når kulturforskjell er relevant. Tildels handler det om å kjenne igjen kulturspesifikke trekk ved foreldrenes og barnets problemer, og til dels ligger dette i anerkjennelse av hvilke beskyttelsesbehov disse barna har.

Menneskerettighetserklæringer, og særlig barnekonvensjonen, er et utgangspunkt for å utvikle noen felles standarder i forhold til hvordan omsorgen for barn skal være og på hvilken måte de skal beskyttes mot vold. Et økt internasjonalt fokus på barns rettigheter fører til en større grad av felles forståelse for hva vold mot barn er og på hvilken måte vi skal beskytte barnet og intervensjoner i familien. I møtet mellom minoritetsmiljøer og storsamfunnet vil normer brytes og forhandles. Man kan bare kommunisere dersom man kan ta innover seg den andres standpunkt, ellers blir det vanskelig å møte og forstå hverandre. Det er av avgjørende betydning å vise sensitivitet i forhold til sosiale og kulturelle forskjeller for at minoritetsbarns behov skal kunne ivaretas på en best mulig måte i det norske samfunnet.

1 Rapportens mål, metode og avgrensing

1.1 Rapportens mål

Målet med denne rapporten er å peke på noen av de utfordringer minoritetsbarn møter når de opplever vold i familien. Rapporten viser at barnas sosiale og kulturelle bakgrunn både gir dem negative utfordringer, men også positive muligheter for deres evne til å mestre det å være utsatt for voldsutøvelse sammenlignet med etnisk norske barn som opplever vold. Fra myndighetenes side vil det være viktig å få mer kunnskap om hvordan vi i et flerkulturelt samfunn kan nærme oss volden som et sosialt fenomen.

1.2 Metode og avgrensing

Denne studien er en litteraturstudie og ikke en egen undersøkelse av minoritetsbarn som opplever vold i Norge. For å få bedre kunnskap på dette området er det behov for mer empirisk basert forskning. Studien har gjennomgått norsk, nordisk og internasjonal faglitteratur fra 2000-2011 om etniske minoritetsbarn som opplever vold i familien. Det er gjennomført søk i forskjellige databaser på de engelske søkeordene children; exposure/exposed; domestic violence; ethnicity; culture; immigrants og på de norske ordene (minoritets)barn; å oppleve vold (i familien/i nære relasjoner); familievold; vitner til vold; etnisitet; kultur/kulturell bakgrunn. Videre er litteraturhenvisningene i faglitteratur anvendt.

Søkene ga over 4000 resultater, men etter en første gjennomgang viste det seg at den største delen av faglitteratur og forskning handlet om minoritetskvinner som ofre og minoritetsmenn som voldsutøvere og deres problemer og utfordringer. Det finnes svært få studier som belyser utfordringene minoritetsbarn som opplever vold i familien møter ut fra barnets egne erfaringer. Forskning har basert seg på opplysninger om hvordan voksne tror barn har det, og har i mindre grad hentet opplysninger direkte fra barna selv og deres opplevelse av situasjonen. De fleste forskerne mener at det er særdeles viktig å involvere barnet selv i forskningen, men på grunn av praktiske, etiske, metodiske eller andre forskningsdilemmaer skjer det i de fleste studiene ikke (Lehman,

Lehman & Elliston 2001, Graham-Bermann, DeVoe, Mattis, Lynch & Thomas 2006, Connolly, Crichton-Hill & Ward 2006, Davies & Krane 2006, Øverlien 2007). Derfor har jeg valgt å ta med noen arbeider som bygger på praksiserfaringer, og hvor minoritetsbarna selv kommer til orde og forteller om sine erfaringer.

I denne rapporten brukes betegnelsen 'å oppleve vold i familien' i utgangspunktet om barn som opplever at den ene forelderen utsetter den andre forelderen for vold og overgrep. Volden som foregår mellom foreldrene omfatter fysiske, psykiske, økonomiske og seksuelle overgrep samt forsømmelse.

Forskning viser at barn som opplever vold mellom foreldrene har 30 til 60 prosent større risiko for selv å bli utsatt for vold enn barn som ikke opplever vold i familien. (McGee 2000, SOU 2001, Krug, Dahlberg, Mercy, Zwi & Lozano 2002, Geffner, Spurling Igelman & Zellner 2003, UNICEF 2003, Kury, Obergfell-Fuchs & Woessner 2004, UNICEF 2005, Dowd, Singer & Wilson 2006, Øverlien 2007, Mossige & Stefansen 2007, Herrenkohl, Sousa, Tajima, Herrenkohl & Moylan 2008, ATV-rapport 2008, Heltne & Steinsvåg 2011). Det finnes imidlertid langt færre studier med fokus på barn som både opplever vold mellom foreldre og selv er direkte utsatt for vold. Har jeg kommet over slike studier har jeg tatt de med. Jeg bruker begrepet «opplever vold» om barn som lever i familier der den ene forelderen utsetter den andre for vold, og «utsettes for vold» om barn som selv blir slått.

Rapporten har ikke tatt med forskning om barn fra urbefolkninger eller nasjonale minoriteter som opplever vold i familien, verken internasjonalt eller nasjonalt.¹

1 Som nasjonale minoriteter i Norge regnes samer, kvener, skogfinner, rom, romanifolket (tatere), og jøder. Samer har i tillegg status som urfolk (St.prp. nr. 80, 1997-98) .

2 Begrepene minoritet, etnisitet og kultur

Minoritet, etnisitet og kultur er kompliserte begreper. Begrepene er mye omdiskutert og i faglitteraturen som er gjennomgått, er begrepene ikke alltid like klart definert. Ulik bruk av ord og begreper avspeiler ulike oppfatninger om hvorfor en skal ha fokus på kultur, om disse barna har andre utfordringer, og hva disse utfordringene eventuelt består i. Disse oppfatningene viser seg å være særlig avhengig av hvordan kultur- og etnisitetsbegrepet defineres.

2.1 Etnisk minoritet

Det finnes ikke en entydig nasjonal eller internasjonal definisjon av begrepet etnisk minoritet. Når det snakkes om etniske minoriteter i media eller samfunnet generelt, mener man som oftest personer som har ikke-vestlig bakgrunn og deres barn, enten man er født i Norge eller ikke. Statistisk Sentralbyrå (SSB) bruker ikke begrepet etniske minoriteter, men skiller mellom forskjellige innvandrergreper og landbakgrunn (SSB 2010). I faglitteratur er det svært forskjellig hvordan etniske minoriteter blir definert. Noen benytter SSBs kategorier, andre har egne kategorier (se kapittel 4).

Selv om det ikke finnes en felles definisjon av begrepet etnisk minoritet kan man si at de fleste er enige om at en etnisk minoritet er en gruppe mennesker med etniske, språklige, kulturelle og religiøse særtrekk som gjør at de atskiller seg fra den øvrige majoritetsbefolkning i den aktuelle stat (Hylland Eriksen & Arntsen Sørheim 2006).

2.2 Etnisitet og kultur

Hvordan en benytter begrepet etnisitet er det stor uenighet om. Begrepet blir ofte brukt i sammenheng med begrepet kultur. Etnisitet karakteriseres ofte ved de samme kjennetegn som utgjør innholdet i kulturbegrepet, og dermed er kulturbegrepet en viktig bestanddel i forståelsen av hva som ligger i etnisitet (Hylland Eriksen & Arntsen Sørheim 2006: 52).

Kultur er imidlertid heller ikke noe entydig begrep. Begrepet kultur brukes ofte i den betydningen at mennesker som tilhører en nærmere avgrenset gruppe har visse felles kjennetegn som andre grupper ikke har, eller ikke har i samme grad. Å tilhøre en kultur betyr at en, i hvert fall i ett henseende, har overtatt visse gruppenormer og gjort dem gjeldende for en selv, for eksempel verdier knyttet til språk, religion, moral, klesdrakt eller utseende (NOU 2002:12).

Der etnisitet dreier seg om tilhørighet og gruppeidentitet, har kultur mer med holdninger og atferd å gjøre. Individuer som opplever å tilhøre samme etnisk gruppe, kan gjerne ha ulik kultur (Holm-Hansen, Haaland & Myrvold 2007).

Verken begrepet etnisitet eller begrepet kultur har i utgangspunktet et skarpt avgrenset innhold og kan ha relativt ulikt meningsinnhold i ulike sammenhenger og i de ulike fagfeltene, noe som er meget framtrædende i faglitteratur og forskning om etniske minoritetsbarn som opplever vold i familien.

3 Hvem er de etniske minoritetsbarna i faglitteraturen?

Nesten all forskning om minoritetsbarn som opplever vold i familien handler om barn under 18 år som har en annen etnisitet enn majoriteten. Hvordan etnisitet defineres i disse studiene og faglitteraturen er svært forskjellig, men knyttes i de fleste studiene til kulturelle, religiøse eller språklige aspekter hos en bestemt gruppe etniske minoritetsbarn, for eksempel pakistanske, somaliske eller tamilske barn. Det kan også handle om mer generelle grupper som afrikanske eller sørasiatiske barn. Slike gruppeinndelinger kaller man i faglitteraturen «ethnic lumping», hvor hver klassifisering er en 'paraply' av nært beslektede, men ikke helt identiske etniske grupper med egne, særskilte kulturelle trekk (Malley-Morrison & Hines 2004, Miller & Cross 2006, Malley-Morrison & Hines 2007). I noen generelle studier, som oftest omfangsstudier, blir etniske minoritetsbarn definert som samlede grupper av ikke-vestlige barn, vestlige barn utenfor Norden, og nordiske barn.

USA skiller seg ut i forskningsfeltet ved å ha en god del forskning på ulike spesifikke etniske grupper innenfor de store paraplygruppene, noe som stort sett mangler i norsk, nordisk og annen internasjonal forskning. Her er det som oftest fokus på ikke-vestlige minoritetsbarn, særlig sørasiatiske, muslimske barn. Jeg kom ikke over forskning om spesifikke grupper europeiske barn som har kommet til Norge, som polske eller rumenske barn, og bare noen få studier om «vestlige barn» som paraplygruppe. Minoritetsbarn fra vestlige land synes å være en glemt gruppe, selv om det er grunn til å tro at disse barna er minst like utsatt som ikke-vestlige barn, og selv om mer enn halvparten av de etniske minoritetsbarna i Norge kommer fra vestlige land (UNICEF 2005, Mossige & Stefansen 2007, SSB 2010).

Fokus er for det meste på minoritetsbarn som har kommet til Norge med foreldrene sine eller som er født her i landet med to utenlandskfødte foreldre. Fokus på barn i sammensatte familier, for eksempel barn fra blandede ekteskap, mangler, og disse barna blir ofte ikke ansett som minoritetsbarn. Disse barn kan likevel ha de samme utfordringer som minoritetsbarn med to foreldre med lik etnisitet og i tillegg noen andre utfordringer, særlig i forbindelse med identitets- og lojalitetsfølelser (McGee 2000, Eekelaar 2004).

4 Omfang

Hvorvidt minoritetsbarn er mer utsatt for å oppleve vold i familien enn etnisk norske barn er omdiskutert, blant annet fordi vi fremdeles ikke har tilstrekkelig kunnskap om forekomst av vold i minoritetsfamilier (NOU 2003:31, Holm-Hansen et al. 2007, van der Weele, Ansar & Castro 2011). Dette gjelder ikke bare for Norge, men også for de fleste andre land i Europa (Kury et al. 2004, UNICEF 2005). Omfangsundersøkelser har ofte lav svarprosent i minoritetsgrupper, og det gjør det vanskelig å si noe med sikkerhet om forekomsten av vold i minoritetsfamilier (se for eksempel Haaland, Clausen & Schei 2005: 31, 68).

Det antas at mellom 12.000 og 24.000 barn i Norge årlig opplever at mor utsettes for vold. Denne antakelsen er basert på tallene fra SSBs levekårsundersøkelser og forutsetter at mellom 10.000 og 20.000 kvinner i Norge årlig utsettes for partnervold, at to tredjedeler av dem har barn og at det er i snitt ca. 1,8 barn per familie (NOU 2003:31 s. 43). I dette regnestykke skiller det ikke mellom etnisk norske og ikke-etnisk norske barn.

I Mossige og Stefansen (2007), en norsk omfangsstudie om vold og overgrep mot barn og unge, er 7033 avgangselever ved videregående skoler rundt om i landet spurt om deres erfaringer. 7 % av ungdommene rapporterte å ha opplevd partnervold mot mor, hvorav 2 % rapporterte om grov vold. Risikoen for å ha sett (ste)far utøve vold mot mor viste seg å være to til tre ganger høyere blant unge med mødre fra land utenfor Norden enn for unge med norsk- eller nordiskfødte mødre.²

Forfatterne peker på at undersøkelsen ikke gir grunnlag for å forklare *hvorfor* ungdom med innvandrerbakgrunn har høyere risiko for å oppleve vold i familien enn ungdom med foreldre fra Norge eller Norden. Det er heller ikke grunnlag for å konkludere med at det er kulturelle trekk som forklarer overhyppigheten av minoritetsbarn som opplever vold i familien, fordi det er tatt utgangspunkt i ungdommenes erfaringer med voldshandlinger og ikke utøverens hensikt med volden. Forskerne antar at årsaken trolig er sammensatt, slik tilfelle også er for etnisk norske barn, og påpeker at en skal

² Studien klassifiserer ungdommene som innvandrere hvis de har to foreldre som er født utenfor Norge og som norsk hvis en av foreldrene er født i Norge.

være varsom med å trekke entydige konklusjoner om årsaken til innvandrerdoms høyere utsatthet for vold og overgrep (Mossige & Stefansen 2007: 183, 184).

I en svensk studie kom forskerne til nesten samme resultat. Andelen etniske minoritetsbarn som rapporterte å ha opplevd vold mellom foreldre var dobbelt så høy som i gruppen etnisk svenske barn, henholdsvis 20 % og 9 %. I en annen studie var tallene lavere. 10 % innvandrerbarn meldte å ha opplevd vold i familien og 7 % av de svenske barna (SOU 2001:72).

Statistikk fra krisesentrene i Norge er en annen kilde til informasjon om minoritetsbarn som opplever vold. I 2009 hadde gjennomsnittlig 61 % av beboerne ved krisesentrene innvandrerbakgrunn.³ Antall barn som var med mor på senteret i samme år var 1734, hvorav 1087 etniske minoritetsbarn. Halvparten av barna var i alderen 0-5 år. Ser vi på overgriperes etnisitet hadde 51 % av overgriperne innvandrerbakgrunn, og 49 % var etnisk norske. Nesten halvparten av minoritetskvinnene oppga en etnisk norsk overgriper (Rapportering fra krisesentrene 2009). At krisesentere befolkes av flest innvandrerkvinner og -barn kan ha andre grunner enn økt forekomst av vold blant minoritetsfamilier, for eksempel at mange minoritetskvinner mangler et nettverk og at skammen forbundet med å søke hjelp hos et krisesenter kan være større for etnisk norske kvinner enn for minoritetskvinner (NOU 2003:31, Larsen 2010).

For å kunne si noe mer meningsfullt om forekomsten av minoritetsbarn som opplever vold i familien, er det behov for mer forskning på forekomst av vold i ulike etniske grupper i befolkningen. I tillegg må det ifølge faglitteraturen forskes mer på årsakene av den antatt høyere forekomsten, og dermed på årsakene til volden (UNICEF 2005, Holm-Hansen et al. 2007).

³ Med innvandrerbakgrunn menes i krisesentrenes rapportering at vedkommende enten er født i utlandet eller er født i Norge av to utenlands fødte foreldre, jf. SSBs definisjon av innvandrerbefolkningen (<http://www.ssb.no/innvandring/>).

5 Minoritetsbarns utfordringer når de opplever vold i familien

Det er omdiskutert om man skal ha særskilt fokus på de ekstra utfordringer som minoritetsbarn kan ha i lys av deres kulturelle bakgrunn når de opplever vold i familien, og i så fall, i hvor stor grad. Fokus på kultur har i følge faglitteraturen både positive og mer problematiske sider. Fokus på kultur kan fort føre til stereotypisering, fordommer og marginalisering eller til overfokusering på kulturelle aspekter der det er mange andre trekk man må være sensitive overfor, som klasse, kjønn, alder, økonomi og personlighet (Holm-Hansen et al. 2007, NOU 2009:8). Fokus på kultur kan også inngå i (kultur)rasistiske mønstre og i tendensen til å bruke «kultur» som forklaring på vold. Faglitteraturen og de fleste forskere på feltet peker på at vold i familien er et fenomen som forekommer i alle samfunn verden over, og ikke er noe som «ligger i kulturen» (Warrier, Williams-Wilkins, Pitt, Reece, McAlister Grooves, Liebenberg & McNamara 2002, Malley-Morrison et al. 2004, Conolly et al. 2006, Hodgkin & Newell 2007, Malley-Morrison & Hines 2007, Blanchet-Cohen 2009). Fokus på en 'annen kultur' kan også medføre at en slipper å granske egen kultur eller undervurderer betydningen av at også majoritetens institusjoner har en kultur (NOU 2003:31, Qureshi 2005, Conolly et al. 2006, Holm-Hansen et al. 2007). En annen fare er at atferdsproblemer blant minoritetsbarn forklares med kultur mens slike problemer hos majoritetsbarn ses i lys av familiespesifikke forhold. Dette kan føre til uhensiktsmessig intervensjon i barnets liv (Bundgaard & Gulløv 2005, Holm-Hansen et al. 2007, Mekonen 2010). Forskning viser for eksempel at konsentrasjons- og lærevansker ofte blir antatt å være en følge av at barnet er et minoritetsbarn i stedet for en reaksjon på volden barnet opplever hjemme. At konsentrasjons- og lærevansker hadde sammenheng med at barnet opplevde vold i familien ble ikke oppdaget, (Mullender, Hague, Imam, Kelly, Malos & Regan 2002).

Selv om man antar at vold ikke er noe som «ligger i kulturen», og man ikke vil ha overdrevent fokus på kulturaspekter når minoritetsbarn opplever vold i familien, vil det ikke si at kulturen barnet kommer fra ikke er av betydning for disse barna. Ifølge faglitteraturen kan etniske minoritetsbarn ha spesifikke utfordringer knyttet til kultur, migrasjon, sosial status og generelle utfordringer med å være del av en minoritet, som både kan oppleves som en belastning og som en form for beskyttelse. Forskere mener at fordelen med å se på den kulturelle konteksten barnet kommer fra, er at man ved å identifisere spesifikke utfordringer knyttet til kultur kan komme til bedre interven-

sjonstiltak for disse barna, og sørge for at de føler seg forstått og ivaretatt på den måten de trenger. Kultur har ifølge dem betydning, også når de opplever vold i familien fordi kulturen er 'brillene' barnet ser verden gjennom. Måten å reagere på og behovene barna har kan ifølge forskerne ikke løsrives fra kulturen barnet kommer fra (Mullender et al. 2002, Warrier, et al. 2002, Graham-Bermann & Hughes 2003, Graham-Bermann & Halubu 2004, Malley-Morrison & Hines 2004, Malley-Morrison et al. 2006, Pinheiro 2006, Connolly et al. 2006, Dowd et al. 2006, Blanchet-Cohen 2009, van der Weele, Ansar & Castro 2011).

Forskning om hvordan barn opplever vold i familien generelt, viser at barn opplever og reagerer på volden på svært ulike måter. Mye er avhengig av kjønn, alder, individuelle karakteristikk hos barnet, alvorlighet og varighet av volden, om barnet selv er direkte rammet, barnets nettverk osv. (McGee 2000, NOU 2003:31, Jaffe, Baker & Cunningham 2004, Eriksson, Hester, Keskinen & Pringle 2005, Cummings, Kouros & Pappa 2007, Geffner, Griffin & Lewis 2009, Eriksson, Källström Cater, Dhalkild-Öhman & Näsman 2010). I studiene om forholdet mellom etnisitet og barn som opplever vold i familien tyder lite på at etnisitet eller kultur i seg selv forklarer hvordan barn opplever og håndterer volden. Barn ser ut til å reagere svært likt på vold uavhengig av etnisk bakgrunn og på tvers av kulturer. Samtidig viser det seg at det finnes flere forhold som kan gjøre situasjonen vanskeligere for barn med minoritetsbakgrunn og som gir dem utfordringer som etnisk norske barn ikke har (Mullender et al. 2002, Graham-Bermann & Hughes 2003, Graham-Bermann & Halubu 2004, Shipway 2004, UNICEF 2005, Pinheiro 2006, Conolly et al. 2006, Treidar 2007).

I faglitteraturen deles disse forholdene inn i kulturelle aspekter; kulturspesifikke trekk som kan knyttes til kulturen barna kommer fra, og i tilleggsbelastninger; belastninger som alle minoritetsbarn generelt sett har, men som kan forsterke problemene og utfordringene når de opplever motgang. I faglitteraturen blir noen av disse tilleggsbelastningene ansett som kulturelle aspekter, for eksempel språk og religion. Dette er avhengig hvordan kultur er definert eller i hvilken kontekst språk og religion blir brukt. I Norge kan for eksempel mange være vant til å komme direkte til saken når man har en samtale, mens andre kulturer kan ha en indirekte formidling av budskapet. I denne konteksten blir språk da sett som en kulturdimensjon (ATV-rapport 2008). Det kan også handle om at barnet har dårlige norskkunnskaper eller brukes som tolk. Dette er belastninger som alle minoritetsbarn kan oppleve, uavhengig av kultur. I denne konteksten blir språk sett som tilleggsbelastning.

Som nevnt handler eksisterende forskning stort sett om ikke-vestlige, særlig sørasiatiske og muslimske, barn. Utfordringene som disse barna har i lys av deres kulturelle bakgrunn, og som tas opp nedenfor, kan derfor ikke nødvendigvis generaliseres til alle minoritetsbarn. Heller ikke alle tilleggsbelastningene kan overføres til hele gruppen.

Dessverre er det slik i vårt samfunn at hudfarge, etnisitet, religion og landbakgrunn får betydning for hvor belastende det er å være et minoritetsbarn. Uten videre forskning på ulike grupper minoritetsbarn kan en derfor ikke si med sikkerhet hvorvidt det finnes aspekter ved å oppleve vold i familien som gjelder alle minoritetsbarn.

Samtidig er det også viktig å fremheve at disse kulturelle aspektene kan variere innen samme etniske gruppe. I en internasjonal studie om barns perspektiver på vold i Bangladesh, viste det seg for eksempel at nesten alle var enige om hva slags handlinger som er voldelige og ikke bør aksepteres ut fra deres kulturelle oppfatninger, men det var store forskjeller i graden av aksept av disse handlinger mellom fattige barn og mindre fattige barn og mellom de som bodde på landsbygda eller i storbyen. Her vises det til betydningen av sosioøkonomiske og andre faktorer som ved siden av barnets etniske og kulturelle bakgrunn kan påvirke barnets syn på eller aksept av vold (Kabir 2005, Blanchet-Cohen 2009, Mekonen 2010).

5.1 Kulturelle aspekter

5.1.1 Familiens hierarki og forventinger om roller

Hvilke roller som anses å være passende for menn, kvinner og barn, og eventuelle sammenhenger med religion og atferd viser seg å være kulturelle faktorer av betydning som kan påvirke barnet når det opplever vold i familien. Barn henter for en stor del oppfatninger om familie og vold fra samfunnet de vokser opp i, og disse oppfatningene kan gjenspeile sterke kulturelle tradisjoner. Den hierarkiske familiestrukturen skaper visse forventninger om rollene innenfor familien som kan ha konsekvenser for barnets reaksjoner og handlingsmåte. Også alders- og kjønns spesifikke familiestrukturer, patriarkalske systemer og tradisjoner, og oppfatninger om respekt og lydighet ser ut til å påvirke barnet i dets reaksjoner (Mullender et al. 2002, Malley-Morrison et al. 2004, Malley-Morrison & Hines 2004, Shiu-Thornton, Senturia & Sullivan 2005, Sherif-Trask 2005, Sue 2005, Holt-Berret & George 2005, Treidar 2007, Skogøy 2008, Mekonen 2010, van der Weele et al. 2011).

I et fler-etnisk utvalg av 14 sørasiatiske barn mellom 8 og 16 år i et omfattende britisk forskningsprosjekt om barn som opplever vold i familien (Mullender et al. 2002), kom det fram at respekt for dem som er eldre særlig viste seg gjennom barnas syn på de kulturelle forventningene i forhold til far. Uansett hva barna mente eller følte om far og fars handlinger, syntes barna likevel at de måtte vise far respekt. Barna mente at det å ha respekt kreves av kulturen og/eller religionen de tilhører. Denne respekten påvirket i flere tilfeller barna i retning av at de ikke ønsket eller torde å søke hjelp. En kulturell føring av respekt for far var derimot stort sett fraværende hos ikke-minoritetsbarn (Mullender et al. 2002).

Barneombudet diskuterte i 2010 oppvekst for minoritetsbarn i Norge med en ekspertgruppe med unge, muslimske jenter og gutter. Ombudets mål var å bli bedre kjent med ulike problemstillinger som ungdommene var opptatt av i forhold til sine egne liv, med spesielt fokus på bruk av vold i familien. Ungdommene pekte på at respekt for foreldrene er meget viktig. Jentene mente likevel at vold fører til at man blir redd foreldrene sine, og at å være redd ikke er det samme som respekt. Jentene trodde videre at foreldrene *mente* at de har rett til å bruke vold, mens noen av guttene mente at foreldrene *har* en rett å bruke vold og at en uansett skal vise respekt (Barneombudet 2010).

Den islamittiske tilnærming til barns juridiske rettigheter har, i motsetning til den vestlige tilnærming, ikke bare fokus på barns rettigheter, men også på barns ansvarsforhold overfor foreldrene. Barns forpliktelser anses som like viktig som deres rettigheter. Særlig kreves det at barn respekterer og adlyder foreldre, respekterer foreldres privatliv og tar vare på dem når de har behov for det (Saltnes Lopez 2007, Rajabi-Ardeshiri 2009).

Dette tyder på at familiestrukturer og forventinger innenfor disse strukturene kan være av betydning når et minoritetsbarn opplever vold i familien, særlig for deres reaksjoner på volden. Noen kritikere påpeker imidlertid at det ofte skyldes på patriarkalske familieforhold når det handler om vold i minoritetsfamilier, men at det ikke er forsket på hvordan dette arter seg i nordiske sammenhenger der det patriarkalske synet på familien heller ikke i majoritetskulturen helt har forsvunnet. Minoritetens kulturelle praksiser og tradisjoner kan ifølge disse kritikerne ikke ses løsrevet fra kulturelle praksiser og verdier i gjestelandet, og heller ikke fra at også gjestelandet har et patriarkalsk syn på makt (Pringle 2005).

5.1.2 Kollektivism, storfamilien og familiens ære

Det viser seg også at en kollektivistisk tankegang og kollektivistiske strukturer kan komplisere barns erfaringer når de opplever vold i familien. I en kollektivistisk tankegang er individets, og særlig kvinners og barns interesser underordnet familiens interesser, avhengig av hva resten av familien synes er til familiens beste, særlig til det beste for familiens ære. Kollektivistiske familier er mye mer utvidet enn den vestlige «kjernefamilien», og blir i faglitteratur som oftest omtalt som 'storfamilien' eller 'den transnasjonale familien'. En som oppfører seg på en måte som bryter med familiens forventinger, kan bringe skam over familien og dermed antaste familiens ære. Familiens ære og familien som helhet står over de individuelle behovene til familiens individuelle medlemmer. I en individualistisk tankegang vektlegges derimot uavhengighet, autonomi, selvbestemmelse og selvutfoldelse, og i mye mindre grad familien som helhet. (Mullender et al. 2002, Malley-Morrison & Hines 2004, Oppedal & Røysamb 2004, Sherif-Trask 2005, Storholt 2006, Holm-Hansen et al. 2007, Treidar 2007, Oppedal,

Azam, Dalsøren, Hirsch, Jensen, Kiamanesh, Moe, Romanova, Seglem 2008, ATV-rapport 2008, Skytte 2008, Skogøy 2008, Mekonen 2010, van der Weele et al. 2011). Forskningen viser at verdinormer knyttet til ære og skam er utbredt i mange kulturer i Asia, Afrika, Midt-Østen og Latin-Amerika (Khader 2002, Sherif-Trask 2005).

Studiene om minoritetskvinner og deres barn viser at den kollektivistiske tankegangen har stor innflytelse på kvinners og barns handlemåte når de opplever vold. Om kvinner bryter med voldsutøvere eller barn forteller andre hva som skjer innenfor familien, oppleves de dermed å bringe skam over familien. Når familie- og nettverksbånd er sterke er det fare for at individer som sier fra, blir isolert og utestengt av både familien og nettverket. Når disse kvinnene og barna ikke lenger er beskyttet av familiens ære, blir de sårbare og kan bli oppfattet som «fritt vilt». I ekstreme situasjoner kan dette føre til at kvinnen blir drept. Forskningen viser at ære og skam kan være én av grunnene at verken kvinnene eller barna i første omgang søkte hjelp. I de tilfellene de søkte hjelp, følte både kvinner og barn seg ikke forstått og tatt på alvor når de pekte på betydningen av familiens ære og konsekvensene av å skulle bryte med voldsutøveren (Mullender et al. 2002, Shiu-Thornton et al. 2005).

I Mullenders studie kommer det fram at den kollektivistiske tankegangen og oppfatninger om skam og ære kan komplisere barns erfaringer når de opplever vold i familien. De fleste barna i studien som vokste opp med to kulturer viste seg å ha både et kollektivistisk og et individualistisk syn, men det kollektivistiske synet var betydelig mer framtrødende i barnas tanker om og forventinger til familien. Barna opplevde den utvidede familien som belastende når de ikke fikk støtte fra dem, og familien ønsket å beskytte familiens ære fremfor å beskytte mor og barna. Barna forventet særlig hjelp fra fars familie, selv om han var voldsutøveren, fordi barna under normale omstendigheter skulle ha kunnet forvente dette. Ikke-minoritetsbarn forventet mindre av familien, men mer av venner (Mullender et al. 2002).

Barna tar allerede fra ung alder familiens ære svært alvorlig, og ønsker ikke å skade den gjennom deres egne handlinger. Dette setter derfor ikke bare grenser for mødrene som ønsker hjelp, men også for barna. Barna følte seg ansvarlig for å oppholde ære, og var redde for konsekvensene, som å bli utstøtt og isolert eller i ytterste fall at mor kan bli drept. Barna forteller at de ofte ikke føler seg forstått når de snakker om skam og ære når de opplever vold i familien. Voldsutøvere bruker i tillegg ofte hensynet til familiens ære som et utgangspunkt for kontroll, og truer barna med konsekvensene om de sier ifra. Dessuten blir familien i utlandet ofte brukt som trussel av far, for eksempel ved å true med å sende (et av) barna til hjemlandet for å få makt over mor. Barna som ble intervjuet i studien var enormt bevisste på disse farene, og ifølge Mullender må de som tilbyr barnet hjelp derfor lytte nøye til hva barna sier om dette, og ta det meget alvorlig (Mullender et al. 2002).

Også Barneombudets ekspertgruppe av muslimsk ungdom påpeker at det er vanskelig for dem å fortelle om «interne familieforhold» på grunn av den sosiale eksklusjonen man utsettes for om man «sladrer», og at det kan påføre familien skam (Barneombudet 2010).

5.2 Tilleggsbelastninger

5.2.1 Akkulturasjonsprosess og migrasjonshistorikk

Minoritetsbarn vokser opp innenfor to kulturer. Noen er født i Norge, andre har lengre eller kortere botid her. Barna blir påvirket av normene og verdiene fra både kulturen familien kommer fra og det nye samfunnet, og skaper dermed en egen, ny kultur. I den såkalte akkulturasjonsprosessen⁴ tilegner barn seg kulturkompetanse. Norsk kulturkompetanse opparbeides gjennom deltakelse i de norske miljøene som barnehage, skole, helsevesenet, norske medier og venner. Etnisk kulturkompetanse opparbeides gjennom deltakelse i de etniske nettverkene, som familie og slekt, religiøse samfunn, venner, utenlandske medier og nabolag (Oppedal et al. 2008, Moinian 2009). I denne prosessen vil barnet gå gjennom ulike faser som påvirker barnets evne til både å ta inn det nye og å ta vare på det gamle. Hvor barnet er i akkulturasjonsprosessen kan ha betydning for barnets handlingsmåte, måte å reagere på og mestringsstrategier (Graham-Bermann & Halabu 2004, Eide & Mekonen 2007, Jareg 2009, van der Weele et al. 2011).

Barnets migrasjonshistorikk forteller blant annet om landet og bakgrunnen barnet kommer fra, hvorfor familien flyttet eller flyktet, og på hvilke premisser familien er her i landet. Barnet kan for eksempel ha en historie om flukt for krig bak seg og har flyktningstatus eller venter på flyktningstatus. Barnet kan også ha kommet hit gjennom familiegjenforening eller fordi foreldrene er arbeidsinnvandrere. Det barnet har bak seg, og den status barnet har i nåtid, kan i likhet med akkulturasjonsprosessen ha betydning for barnets reaksjoner og mestringsstrategier når det opplever motgang (Eide & Mekonen 2007, Jareg 2009, Mekonen 2010).

Det finnes en del faglitteratur om betydningen av migrasjonshistorikken og akkulturasjonsprosessen for minoritetskvinner og -menn (Berry 2003, Pantin, Schwartz, Sullivan, Prado & Szapocznik 2005, Qureshi 2005, Lipsky, Caetano, Field & Larkin 2006, Shiu-Thornton et al. 2005, Skogøy 2008, ATV-rapport 2008, Mekonen 2010). Det eksisterer derimot mindre kunnskap om hvordan barn opplever slike prosesser og hvilke erfaringer de har. Slik kunnskap kan likevel være av særlig interesse, for

⁴ Akkulturasjon: gradvis overtakelse av majoritetens verdier, handlingsmønstre, språk m.m. – kort sagt økt tilhørighet til majoritetens samfunn, men også hvordan de forholder seg til sin «egen kultur» (Holm-Hansen et al. 2007: 39).

eksempel for å belyse hvordan disse prosessene kan påvirke barnets hjelpesøkende atferd og barnets tilpasnings- og mestringsstrategier (Pantin et al. 2005, Torgersen 2005).

Forskning på vietnamesiske kvinner som hadde flyttet til USA og som var utsatt for partnervold både før og etter at de flyttet, viste for eksempel at volden og konsekvensene av den var likeartet i Vietnam og USA. *Forståelsen* av at de ble utsatt for vold var imidlertid et resultat av migrasjonen til USA. Før de flyttet var det bare noe som skjedde, og som man måtte leve med. I USA ble de imidlertid bevisst på at de ble utsatt for vold og at det fantes alternativer (Shiu Thornton et al. 2005).

Det som også ofte blir nevnt i forbindelse med akkulturasjonsprosessen og migrasjonshistorikk er at minoriteter kan ha et annet syn på myndighetene enn etniske nordmenn, for eksempel synet på politiet og hjelpeapparatet, grunnet deres erfaringer i hjemlandet. Ifølge faglitteraturen er en relativt stor andel av innvandrere mennesker som vanligvis har liten tradisjon med å forholde seg til offentlige institusjoner i familie- eller personlige forhold. Mange av dem har heller ikke positive opplevelser med myndighetene i hjemlandet, og kan derfor ha liten tro på dem i det nye landet (Quereshi 2005, Mekonen 2010, Earner 2010). Det gjelder i særlig grad synet på barnevernet. Forskning viser at både barn og kvinner har liten tillit til barneverntjenesten, og ser dem ofte som fiende i stedet for et sted de kan få hjelp (Mullender et al. 2002, Zink, Elder & Jacobsen 2003, Treidar 2007, Earner 2010).

Migrasjonshistorikken er også av betydning sett i lys av mors og/eller barnets oppholdstillatelse. Å ikke ha permanent oppholdstillatelse kan være en stor belastning for både mor og barna. Kvinner som kommer til Norge ved familiegjengenforening får oppholdstillatelse for de første tre årene betinget av ekteskap, den såkalte treårsregelen. Mor (og barn) kan bli sendt ut av landet hvis mor bryter med (ste)far innenfor denne perioden. Unntak gjelder når kvinnen har vært utsatt for mishandling og det vil innebære urimelige vanskeligheter ved retur til opprinnelseslandet (Utlendingsforskrift § 37, 6. ledd). Disse kvinnene kan søke opphold på selvstendig grunnlag, slik at de ikke er tvunget til å bli i et forhold med vold og overgrep. Bestemmelsen baseres på skjønn, og er avhengig av at utlendingsmyndighetene tror på kvinnens og/eller barnets historie. Det er uklart hva som i praksis skal til for at en skal få oppholdstillatelse på bakgrunn av denne bestemmelsen. Denne uklarheten fører til usikkerhet om hvilke rettigheter mor og barn har etter et samlivsbrudd. Kvinner som lever i ekteskap under treårsregelen og som blir utsatt for vold, forblir derfor ofte i ekteskapet til tross for volden de opplever. De som likevel bryter ut, møter en uforutsigbar livssituasjon og en usikker rettsstilling (Burman 2008, Skogøy 2008, Mekonen 2010). Denne usikkerheten kan være en av hovedårsakene til at verken mor eller barn tør å melde fra eller til at mor ikke ønsker å flytte fra (ste)far (Treidar 2007, Larsen 2010). Å bli sendt ut av landet blir i

tillegg ofte brukt som trussel av voldsutøveren for å beholde kontroll over mor og barna (McAlister Groves, Lawton, Zotter, Tames & Augustyn 2000, Mullender et al. 2002, Shetty & Kaguytan 2002, Treidar 2007, Holm-Hansen 2007, Larsen 2010).

En annen følge av migrasjonshistorikken og akkulturasjonsprosessen kan være isolasjon, gjennom opplevelsen av å være alene i et fremmed land. Isolasjon er et av de mest sentrale elementene som framtrer for alle barn som opplever vold i familien (McGee 2000, Isdal 2000, Killèn 2000, NOU 2003:31, Jaffe et al. 2004, Eriksson et al. 2006, Eriksson et al. 2010). For minoritetsbarn kan dette fenomenet bli forsterket på grunn av tapet av den sosiale gruppen barnet tilhørte og tap av familie og venner. Barn uten kontakt med familie eller nettverk verken i hjemlandet eller det nye landet, viste seg å være ekstremt isolerte og ensomme (Mullender et al. 2002). Å være ukjent med hjelpeapparatet kan også forsterke barnets isolerte posisjon når det opplever vold i familien. Dermed blir det enda vanskeligere for disse barna å henvende seg til noen, og barnets handlings- og valgmuligheter blir svært innskrenket (Mullender et al. 2002, Graham & Halabu 2004, Malley-Morrison et al. 2004, Mekonen 2010).

5.2.2 Diskriminering, rasisme og stigma

Å oppleve vold i familien kan føre til følelser av skam og stigmatisering (McGee 2000, Eriksson et al. 2010, Johannessen & Netland Simonsen 2011). Å være et minoritetsbarn kan ha samme effekt, særlig når samfunnet og media har et negativt fokus på kulturen barnet kommer fra. Er barnet et minoritetsbarn i tillegg til at det opplever det vold i familien kan det føre til dobbelt stigmatisering. Denne dobbelte stigmatiseringen kan få konsekvenser for barnets selvtillit og identitet og dermed for barnets mestringsstrategier og evne til å klare seg (Pinheiro 2006, Treidar 2007).

Barna i Mullenders studie (2002) hadde ofte opplevd rasistisk trakassering, særlig etter at de måtte flytte fra familie og nettverk. Også på krisesenteret hadde de noen ganger opplevd rasisme, riktignok ikke fra ansatte, men fra andre beboere. Barna fortalte i tillegg at de hadde opplevd diskriminering og rasisme i det offentlige, særlig i hjelpeapparatet og at det noen ganger førte til at de ikke ønsket å søke hjelp igjen (Mullender et al. 2002, Burman 2008). I en hovedoppgave i psykologi om minoritetsbarn som har opplevd vold i familien her i Norge kom en til motsatt resultat. Av de åtte barna mellom 4 og 9 år fra ulike etniske minoritetsgrupper, var det ingen av barna som fortalte om diskriminering eller rasisme. Dette kan ifølge forskeren imidlertid godt skyldes barnets unge alder (Treidar 2007).

I ATVs rapport fra prosjektet «Familievold og etnisitet» ble det avdekket flere tilfeller av diskriminering i kvinners og menns liv når de opplever vold i familien, både fra barnevernet, i rettssystemet og i behandlingstiltak. Nesten uten unntak forteller

klienter om grove feilvurderinger, svært belastende kulturelle misforståelser og tankeløshet. Disse ofte diskriminerende feilvurderingene viser seg også å ha store konsekvenser for barna, for eksempel at mor mister omsorgen for barna (ATV-rapport 2008).

Det finnes lite forskning om minoritetsbarn som opplever vold i familien og deres erfaringer med diskriminering og rasisme i Norge, og det er derfor uklart hvor stor betydning denne tilleggsbelastningen har for minoritetsbarn som opplever vold i familien. Det er likevel klart at diskriminering og stigmatisering ikke er noe en kan se bort fra.

5.2.3 Religion og språk

Religion kan være en ekstra belastning for alle barn som opplever vold i familien, ikke bare for minoritetsbarn. Barn kan for eksempel tro at de tar en risiko for straff fra Gud eller andre høyere makter når de trosser familien (Moro 2003, Skogøy 2008, Mekonen 2010). Særlig når religion, kultur og miljø er tett knyttet til hverandre, kan det for minoritetsbarn bli ekstra vanskelig å søke hjelp. I intervensjonstiltak blir det ofte undervurdert hvor stor betydning barnets religion kan ha i barnets liv. Dette kan føre til intervensjon som kan påføre barn store psykiske skader, og dermed virke mot sin hensikt (Mullender et al. 2002).

Språk kan på flere måter være en tilleggsbelastning for minoritetsbarn. Det kan handle om at barnet mangler språkkunnskaper og har vanskelig for å uttrykke seg når det ikke kan bruke morsmålet. Misforståelser og en følelse av å ikke bli forstått oppstår lett. Bruk av tolk skaper egne problemer. Det er for eksempel ikke nok å oversette ordene når det er en dypere begrepsforståelse en mangler. Særlig når det handler om følsomme temaer som å oppleve vold i familien er det viktig at barnet blir tolket på en riktig måte (Fontes 2005, Gotaas 2007, Kriz & Skivenes 2009).

Manglende språkkunnskaper kan også være en barriere mot å søke hjelp. Det blir for eksempel vanskelig for barn å ringe til politiet, alarmtelefoner eller barnevernet når barnet ikke behersker språket eller har følelsen av å ikke beherske det godt nok for å bli tatt på alvor (Kamateros 2004).

Språk som tilleggsbelastning kan også handle om at minoritetsbarn ofte blir brukt som tolker, for eksempel i kontakt med politiet, hos barnevernet og på skolen. Det som i faglitteraturen blir tydelig, er at bruk av barn som tolker må unngås, særlig når barnet er i en ekstra utsatt situasjon som når det opplever vold i familien. Barn vil oppleve store lojalitetskonflikter når de tildeles rollen som tolk, og det vil påvirke og forstyrre relasjonene innad familien enda mer (Chand 2005, Chand & Thoburn 2005,

Magelsen 2002, Morales & Hanson 2005). Barn uttaler uttrykkelig at de ikke ønsker å bli brukt som tolker i denne situasjonen (Mullender et al. 2002, Barneombudet 2009, Barneombudet 2010). Videre viser det seg at når mor ikke snakker norsk, kan dette øke barnets følelse av ansvar ovenfor henne (Mullender et al. 2002, OMOD-rapport 2006).

6 Minoritetsbarns muligheter

Kulturelle aspekter og tilleggsbelastninger blir som oftest ansett som noe negativt. Forskning viser imidlertid at noen aspekter ikke kun er belastende, men under visse omstendigheter også kan være til støtte for barn. Barnets kulturelle bakgrunn kan i slike tilfeller gi en form for beskyttelse, eller kan hjelpe barnet til å mestre situasjonen. Forskere har undersøkt hva tilhørighet til etniske minoritetsgrupper gir av livserfaring og hva det betyr for utvikling av mestringsstrategier (Mullender et al. 2002, Graham-Bermann & Hughes 2003, Oppedal & Røysamb 2004, Boyden & Mann 2005, Jareg 2007, Eide & Mekonen 2007, Ungar & Liebenberg 2005, Ungar 2008).

Det antas at mennesker har et begrenset repertoar av responser på stressende hendelser i livet, og at følelser og symptomer vil dukke opp på tvers av kulturer. Beskyttelsesfaktorer som generelt øker barns resiliens⁵ når de opplever motstand i livet er godt beskrevet. Det handler for eksempel om faktorer som hvor god helse barnet har, alder, temperament, hukommelse, sans for humor, resonneringsevne, målrettethet, kognisjon, sosial dyktighet, økonomiske forhold, graden og hyppigheten av voldsbruken og barnets rolle i familien (Shipway 2004, Boyden & Mann 2005, Eriksson et al. 2006, Eriksson et al. 2010, Braarud & Raundalen 2011). Vi vet likevel ikke om disse beskyttelsesfaktorene er universelle på tvers av kulturer. For eksempel er begrepene *selv, risiko, kompetanse og motgang*, som er viktig i forskning om resiliens, alle elementer av moderne vestlig kultur, men ikke nødvendigvis like fremtredende eller synlige i andre kulturer. Mye faglitteratur om risiko og resiliens har et barneperspektiv som er preget av konteksten i kjernefamilien med to hvite foreldre. Man tar her som oftest utgangspunkt i de 'vestlige verdiene' med vekt på de individuelle og relasjonelle faktorer som er typiske for den vestlige befolkningen og deres oppfatninger om hvordan barn fungerer best, for eksempel gjennom å fullføre skolen, å ha sterk tilknytning til en av foreldre og evne til å kunne ta autonome avgjørelser. Den vestlige konteksten gjenspeiler en vestlig barndom og et vestlig syn på hva som er en «passende utvikling». Om barn klarer seg blir ifølge forskere imidlertid også påvirket av materielle, sosiale og kulturelle aspekter ved det spesifikke miljøet barnet vokser opp i. Dette betyr at det er nødvendig å forstå den spesifikke (kulturelle) konteksten av positiv utvikling når barn lever med mye stress. Ifølge forskerne er barnets blikk på psykisk helse påvirket av hvilke betyd-

⁵ Resiliens kan forstås som en persons motstandskraft, det vil si en evne til å hente seg inn og mestre vanskeligheter (Rutter 1990).

ninger det å oppleve vold i familien gis i barnets spesifikke kulturelle kontekst. Barns erfaringer må ses i lys av konteksten de er en del av, og hva som defineres som vold og opplevelsen av den må ses i relasjon til kultur. Det er forskernes påstand at måten barn responderer på denne motgangen ikke kan forstås uten henvisning til blant annet det kulturelle og moralske meningsinnhold som er gitt til slike erfaringer. Det som blir sett som «passende utvikling», barns erfaringer og ulemper og fordeler ved deres bakgrunn kan ikke skilles fra den kulturelle konteksten hvor de utvikler seg (Graham & Halabu 2004, Oppedal & Røysamb 2004, Shipway 2004, Boyden & Mann 2005, Pinheiro 2006, Ungar & Liebenberg 2005, Ungar 2008).

Kultur er ifølge disse forskerne ikke kun en variabel i disse barnas liv, men en skapende kraft. Kultur er brillene en ser verden gjennom, utgangspunktet for å lære ferdigheter for å overleve, og definerer hvordan en forklarer og responderer på erfaringer. Det skal derfor tas hensyn til barnet som del av sitt eget fellesskap, som i sin tur påvirker barnets måte å overleve på når det opplever vold i familien (Graham-Bermann & Hughes 2003, Boyden & Mann 2005, Ungar & Liebenberg 2005, Ungar 2008).

6.1 Beskyttende faktorer

6.1.1 Det kollektivistiske synet

De kollektivistiske tankeganger og strukturer som kan komplisere barns erfaringer når de opplever vold i familien viser seg å ikke nødvendigvis påvirke bare i negativ retning. Det kollektivistiske synet på familien kan også beskytte barnet. I flere studier kommer det for eksempel fram at barn som opplever vold i familien ofte legger skylden på seg selv for at volden fortsetter, og at de opplever at de ikke gjør noe, eller ikke gjør nok, for at volden skal ta slutt (McGee 2000, Eriksson et al. 2006, Eriksson et al. 2010). Mullender kom i sin studie imidlertid til den omvendte konklusjonen. De fleste barn i hennes studie klandret ikke seg selv, men syntes derimot at det var foreldrene som var ansvarlig for situasjonen. Det var påfallende at *ingen* av minoritetsbarna la skylden på seg selv, og at de syntes at også andre i familien, i tillegg til foreldrene, hadde ansvar for at volden skulle ta slutt. Mullenders antakelse er at den kollektivistiske tankegangen kan ha skaffet barnet bedre objektiv innsikt i situasjonen, i motsetning til vestlige barn som har lettere for individualisering og personalisering av problemer. Dersom gjensidig avhengighet og kollektivt ansvar er karakteristiske kjennetegn ved barnas erfaringer, kan dette også fungere som beskyttelsesfaktorer, fordi oppfatninger om delt ansvar etterlater individet mindre sårbart (Mullender et al. 2002, van der Weele et al. 2011).

6.2 Storfamilien

Barnets storfamilie viser seg også å ha positive sider når barnet opplever vold i familien. Positiv kontakt med barnets utvidede familie, også når de bor i utlandet, viser seg i Mullenders studie å være en særdeles viktig ressurs for minoritetsbarns mestringmekanismer. I de situasjonene der kontakt med storfamilien var mulig, var denne kontakten viktig for barns identitetsfølelse, følelse av tilknytning og støtte mot rasisme, samt et tilfluktsted når volden foregikk. Familien i utlandet kan tjene som et hvilested for barna, for eksempel når de er på ferie. Der kontakt manglet følte barna seg isolerte, ensomme og mer sårbare for rasisme. Det viste seg også at barnets storfamilie kan være en beskyttende faktor når de vet at volden foregår, og griper inn. Særlig fars familie kan i disse tilfellene ha stor innflytelse (Mullender et al. 2002).

6.2.1 Religion

Også religion viser seg for noen av barna å være til hjelp. I Mullenders studie hadde barna muslimsk og hinduistisk bakgrunn. Barnets tro var i disse tilfellene et viktig hjelpemiddel for å gi betydning til volden de opplevde, og for å mestre og overleve denne situasjonen. Det viste seg særlig å være den religiøst inspirerte fatalistiske tenkemåten som hjalp dem med å kunne eksternalisere og rasjonalisere volden de opplevde. For eksempel forklarte barna at å oppleve vold var deres skjebne eller at livet på denne jorden var en test. Implisitt i denne tanken var at om man består testen, får man det bedre etterpå. For flere av disse barna var religionen en ressurs for å gi mening, takle og overleve volden i familien (Mullender et al. 2002, Ungar & Liebenberg 2005, Ungar 2008).

6.2.2 Å leve innenfor to kulturer

Minoritetsbarns erfaringer med å oppleve vold i familien kompliseres av de sammensatte kontekster deres liv består av. I forhandlingen mellom motstridende verdier og systemer, strever de med et mer komplekst sett av meninger og oppfatninger enn norske barn. Den komplekse samlingen av betydninger og forståelser om motstridende verdier og systemer viste seg å kunne gi barna enkelte fordeler. Å oppleve vold i familien gjorde dem mer skjerpede og mer bevisst på valgene de kunne ta, og det viste seg at de fleste barn valgte det beste for dem fra begge kulturer (Mullender et al. 2002, Graham-Bermann & Hughes 2003, Ungar & Liebenberg 2005, Ungar 2008).

7 Intervensjonstiltak

Når barn opplever vold i familien er det av stor betydning at vi intervensjonerer i situasjonen. Forskning har vist at det er svært belastende for barn å bli utsatt for vold i familien. Det foreligger mye forskning som dokumenterer omfattende, langsiktige skadevirkninger når barn opplever vold i familien (Isdal 2000, McGee 2000, NOU 2003:31, Baker & Cunningham 2005, Geffner et al. 2009, Heltne & Steinsvåg 2011). Gjennomgangen av forskning som omhandler intervensjon relatert til å oppleve vold i familien viser at kultur og etnisitet stort sett ikke berøres i studiene. Faglitteraturen er preget av mye uenighet. Ikke bare om *hvorvidt* minoritetsbarn trenger andre intervensjonstiltak og former for intervensjon enn ikke-minoritetsbarn, men også om hva eventuelle spesielt tilrettelagte hjelpetiltak skal bestå i (Holm-Hansen et al. 2007). Skal for eksempel behandleren ha «matchende» etnisk bakgrunn, eller trenger minoritetsbarn en annen behandlingsstrategi eller behandlingsmetodikk (Holm-Hansen et al. 2007)? Det er også uenighet om hvorvidt minoritetsbarn utvikler de samme symptomene som ikke-minoritetsbarn når de opplever vold i familien. Graham-Bermann et al. 2006, Lehmann et al. 2001, Spilsbury, Belliston, Drotar, Drinkard, Kretschmar, Creeden, Flannery, Friedman 2007). Det er også uenighet om hvorvidt hjelpeinstansene, og da særlig barnevernet, er kultursensitive nok til å imøtekomme disse barna, og om intervensjonsmetodene barnevernet bruker er kultursensitive nok (Conolly et al. 2006, Holm-Hansen et al. 2007). Det som framkommer i denne diskusjonen og i forskningen som finnes, er at minoritetsbarn som opplever vold i familien likevel har en del spesifikke utfordringer når de skal søke hjelp, og når de får hjelp.

7.1 Minoritetsbarns hjelpesøkende atferd

For å kunne støtte minoritetsbarn i å ta velorienterte valg når de søker hjelp og til å finne ut hvordan de kan ta fatt i volden i familien, er det ifølge faglitteraturen vesentlig å være bevisst på at spesifikke kulturelle aspekter for disse barna kan stå i veien for å søke hjelp (Mullender et al. 2002, Jaffe et al. 2004, Eiraldi, Mazzuca, Clarke & Power 2006). Det finnes imidlertid få studier om minoritetsbarns hjelpesøkende atferd når de opplever vold i familien. Derimot er det forsket en del på minoritetskvinner som er utsatt for vold og deres hjelpesøkende atferd. Det viser seg at minoritetskvinner som har vært utsatt for vold har noen ekstra barrierer å overkomme når de søker hjelp (Mc Gee 2000, Lipsky et al. 2006, Conolly et al. 2006, Holm-Hansen 2007).

I disse studiene blir følgende barrierer mot å søke hjelp blant annet nevnt: familiens ære; språk som barriere; utilstrekkelig informasjon; sosial isolasjon; diskriminering og rasisme; frykt for å bli kastet ut av landet; bekymring for barna, særlig for at barna kommer til å miste familien og den eventuelle støtte barna får av dem; frykten at barnevernet skal ta barna; religiøs og/eller kulturell motstand mot skilsmisse (McGee 2000, Lipsky et al. 2006, Holm-Hansen et al. 2007, Burman 2008, Skogøy 2008, Mekonen 2010, Earner 2010, Buckley, Whelan & Carr 2011).

På hvilken måte disse aspektene også gjelder barna har vi mindre kunnskap om. Grunner som barn generelt oppgir i studiene for at de ikke søker hjelp, er redsel og angst, mest for at de kommer å forverre situasjonen. De fleste barn er også redde for ikke å bli trodd eller for å bli avvist. Videre er de redde for å bli stigmatisert, og de blir ofte truet av voldsutøveren med å straffe dem eller mor hvis de snakker. Fars kontroll og barnas isolerte posisjon kan også frarøve dem muligheten for å søke hjelp, selv om barna vet hvor og av hvem de kan få hjelp (McGee 2000, Mullender et al. 2002, Treidar 2007, Eriksson et al. 2010).

Minoritetsbarns hjelpesøkende atferd synes ved siden av disse generelle faktorene også å bli forsterket av de kulturelle aspektene og/eller tilleggsbelastningene nevnt ovenfor. Særlig den kollektivistiske tenkemåten, familiens ære, familiens forventninger, press fra storfamilien, og, når barnet mangler nettverk, en forsterket isolert posisjon. Også språket kan være en hindring. (Mullender et al. 2002, van der Weele et al. 2011).

I Mullenders studie var det de kollektive verdiene som påvirket disse barnas forventinger og oppfatninger om hva slags hjelp eller støtte som var tilgjengelig og fra hvem. Ingen av minoritetsbarna i denne studien har tiltro til de profesjonelle meldeinstansene, men søker og forventer snarere hjelp av familie eller venner. Dette gjaldt til en viss grad også ikke-minoritetsbarn, men disse barn hadde likevel større tiltro til de profesjonelle meldeinstansene enn minoritetsbarn, og forventet i mindre grad hjelp av familien (Mullender et al. 2002).

7.2 Symptomer og diagnoser

I faglitteraturen er de fleste forskerne enige om at konsekvensene for barn som opplever vold i familien er forbausende konsistente og skadelige på tvers av kulturer og til tross for ulike kulturelle verdier. Det er likevel uenighet om de spesifikke traumerelaterte symptomene er de samme på tvers av kulturer (Lehmann et al. 2001, Moro 2003, Schepeleyn Johansen 2005, Boyden & Mann 2005, Spilsburry et al. 2007), og om hvorvidt minoritetsbarn ofte blir feildiagnostisert når de opplever eller har opplevd vold i familien, særlig når det gjelder PTSD (Schepeleyn Johansen 2005, Boyden & Mann

2005). Det er også diskusjon om personer fra noen kulturer er mer utsatt for å få PTSD enn andre (Boyden & Mann 2005, Pole, Best, Metzler & Marmar 2005). Diskusjonen handler først og fremst om hvorvidt PTSD er en universell diagnose eller ikke.

Et eksempel på dette finnes i en amerikansk studie om PTSD-symptomer. Her ble en gruppe meksikanske barn, en gruppe meksikansk-amerikanske barn og en gruppe med annen etnisk bakgrunn som bodde på kvinnesenter i Mexico og i Texas sammenlignet med fokus på deres traumerelaterte symptomer. I denne studien fant forskerne ikke noen særlig forskjell i symptomene blant gruppene, som støtter den teoretiske antakelsen at det finnes en «universell traumerespons». Studien er basert på mødres rapportering, og studiens begrensning er derfor at en ikke kan si om mødres rapportering sammenfaller med det barna selv opplever (Lehmann et al. 2001).

I et annet amerikansk forskningsprosjekt om traumatiske stresssymptomer sammenlignet forskerne en gruppe kaukasiske (hvite, europeiske) barn med en gruppe andre etniske minoritetsbarn, de fleste med afro-amerikansk bakgrunn, som alle hadde opplevd vold i familien (218 barn mellom 5 og 13 år). 33 % av de kaukasiske barna og 17 % av den andre gruppen etniske minoritetsbarn ble diagnostisert med posttraumatisk stresslidelse. Forskernes konklusjon i denne studien var at det finnes store forskjeller de etniske gruppene i mellom, og at den kulturelle konteksten er relevant for å forstå både dysfunksjon og resiliens for barn i ulike etniske grupper (Graham-Bermann et al. 2006).

Ifølge kritikerne av PTSD som universell diagnose, blir forskjellene mellom kulturelle grupper hva angår både forståelse av og respons på stressende hendelser undervurdert. Det samme gjelder ifølge dem for gjenkjenning av symptomer for å oppdage om minoritetsbarn er utsatt for vold eller opplever vold i familien. Vi ser, ifølge disse forskerne, på minoritetsbarn med et «vestlig» blikk, og faren er stor for at vi overdiagnostiserer minoritetsbarn fordi vi ikke anerkjenner eller gjenkjenner deres mestringsstrategier. På den annen side er det også fare for at vi ikke gjenkjenner symptomene eller bortforklarer dem. Begrepene trauma, resiliens og mestring må ifølge dem derfor brukes med ekstrem forsiktighet, særlig når det gjelder minoritetsbarn (Boyden & Mann 2005).

Gjennom faglitteratur og forskning kommer det for eksempel fram at mange barn som opplever vold i familien utvikler språkproblemer. I Mullenders studie var forekomsten av språkproblemer ekstremt høy i gruppen minoritetsbarn. På skolene ble disse problemene likevel bortforklart med at barna var tospråklige og hadde vanskelig for å takle begge språk, og det ble derfor oppdaget for sent eller ikke i det hele tatt at barnas språkproblemer var et symptom på underliggende problematikk (Mullender et al. 2002).

Forskere er enige om at mer forskning på dette området trengs. Både for å undersøke om disse barna eventuelt har andre symptomer enn ikke-minoritetsbarn, og for å undersøke, i tilfelle begge gruppene viser de samme symptomene, om disse kanskje blir feiltolket når det gjelder minoritetsbarn.

7.3 Barnevernet

Barnevernet er en av de viktigste institusjoner hvor barn, eller andre, kan henvende seg for å få hjelp når de opplever vold i familien. Barnevernet har ulike muligheter til å tilby barnet og foreldrene hjelp, varierende fra ulike frivillige hjelpetiltak til tvangstiltak som omsorgsovertakelse (Barnevernslovens kapittel 4). Det som kommer fram i studiene om minoritetsbarn som opplever vold i familien og deres erfaringer med barnevernet generelt, er at de fleste barna har en forståelse av at barnevernet er en instans som skal hjelpe barn, og de fleste barna i studiene har vært i kontakt med barnevernet. Det viser seg også at få barn selv tar kontakt (Mullender et al. 2002, Treidar 2007, Barneombudet 2009). Som vi har sett ovenfor har disse barna ulike grunner for ikke å ta kontakt og søke hjelp.

Barna har forskjellige erfaringer med barneverntjenesten, men både i nasjonal og internasjonal forskning uttrykker både mødre og barn bekymring om mangel på kulturell bevissthet hos de fleste profesjonsutøvere de hadde møtt i barneverntjenesten, og om de ekstra utfordringene de hadde i forhold til kulturen de kommer fra. Heller ikke barnevernet selv er alltid like fornøyd med måten de behandler disse sakene på, og de siste årene har derfor fokuset på kultursensitivitet økt i større og større grad (Mullender et al. 2002, Treidar 2007, Holm-Hansen et al. 2007, NOU 2008:9, Dahle & Hennem et al. 2008, van der Weele et al. 2011).⁶ Det som tydelig kommer fram gjennom forskningen er at barna var mest fornøyd når saksbehandleren hadde stor forståelse for deres kulturelle bakgrunn og tok dem og deres kulturelle utfordringer på alvor (Mullender et al. 2002, Dahle & Hennem et al. 2008, Barneombudet 2009).

Det er skrevet mye om barnevernet og hensynet til kultur. I teorien er alle enige om at barnevernet skal være kultursensitivt. I praksis viser det seg likevel å ikke være så enkelt (Mullender et al. 2002, Connolly et al. 2006, Holm-Hansen et al. 2007, Dahle & Hennem et al. 2008, NOU 2008:9, van der Weele et al. 2011). Faglitteraturen viser at det er mange ulike årsaker til at kultursensitivitet generelt ikke er så lett å praktisere, og særlig ikke når det handler om minoritetsbarn som opplever vold i familien. Årsakene som nevnes er blant annet manglende kunnskap om barn som opplever vold generelt,

⁶ Med kultursensitivitet menes det å lete etter likhetene i forskjellene samt å forstå den andre ut fra den andres logikk og perspektiv (Magelsen 2002).

og i kultur- og minoritetsspørsmål spesielt. Kultursensitivitet er ikke medfødt, men må læres og utvikles. Videre hersker det ofte stor usikkerhet når det gjelder barn fra andre kulturer og usikkerhet om hvordan en skal snakke med barn om vanskelige temaer, særlig om å oppleve vold og følsomme temaer i forhold til barnets kulturelle bakgrunn. Andre årsaker som blir nevnt er: for liten kompetanse; oppbygget kulturkompetanse som fort forsvinner grunnet «turnover» i barneverntjenesten; individuelle holdningsforskjeller; den individualistiske tankegangen hos saksbehandlerne, særlig det vestlige «beskyttelsesbehovet» overfor barna og vestlige betraktninger om vold; manglende bevissthet om hvordan egen kultur påvirker holdninger om og forklaringer på vold; barnevernets dobbeltrolle som hjelpeinstans og kontrollutøver; «fargeblindhet»; mangel på anerkjennelse av alternative ideologier og teorier; for liten bevissthet om strukturell diskriminering og kulturell rasisme m.m. (Mullender et al. 2002, Conolly et al. 2006, Treidar 2007, Holm-Hansen et al. 2007, NOU 2008:9, Earner 2010, van der Weele et al. 2011).

I nesten all faglitteratur, både om minoritetsbarn og -kvinner framkommer det at minoritetsfamilier ofte er redde for barnevernet, og ser på det som en institusjon som «tar barna». Barnas og mødrenes frykt blir ofte bekreftet når mor ikke ser muligheter til å forlate voldsutøveren. Barnevernets bruk av trusler om å overta omsorgen for barna når mor ikke flytter fra hjemmet der volden foregår, blir opplevd som negativt av både mødrene og barna (Mullender et al. 2002, Lipsky et al. 2006, Davies & Krane 2006, Burman 2008, Barneombudet 2009, Earner 2010, Buckley et al. 2010). Mødres frykt for at barnevernet «tar barna» når hun ikke bryter med voldsutøveren gjelder for øvrig ikke bare mødre med minoritetsbakgrunn (McGee 2000, Mullender et al. 2002, Zink et al. 2003, Solberg 2008, Barneombudet 2009).

Det kan også være relevant i denne forbindelse å nevne tall fra kritesentre. Her blir det sendt bekymringsmelding til barnevernet om 30 % av beboere med innvandrerbakgrunn, mot 18 % av beboere uten innvandrerbakgrunn. Når det gjelder de oppholdene ved kritesentre der det er sendt bekymringsmelding, drar kvinner likevel oftere tilbake til overgriper enn ved opphold der det ikke er sendt bekymringsmelding, henholdsvis 35 % og 17 % (Rapportering fra kritesentrene 2009).

Forskning viser at barnevernets overtakelse av omsorgen for barnet når mor ikke ønsker å flytte fra far, ikke alltid er den beste løsningen. Det har oppstått tvil om relevansen av mange tradisjonelle måter å beskytte barn på. Forskerne påpeker at samfunnets institusjoner og de som jobber innenfor disse institusjonene har en kultur som påvirker handlemåter og løsningsforslag. Betraktninger om vold og beskyttelse av barn er for en stor del kulturbestemt og har betydning for hvordan profesjonelle utøvere responderer på vold i familien. I den vestlige verden, og særlig i Norden, står barns beskyttelsesbehov svært sentralt. Noen hevder at metodene man tar i bruk for å beskytte disse

barna kan være ineffektive, og rett og slett virke mot sin hensikt, når konteksten barnet kommer fra ikke er gitt nok oppmerksomhet. Den rådende beskyttelsesmodellen – å redde barnet – usynliggjør vanligvis fordelene eller mulighetene som ligger i barnets kulturelle miljø, inkludert barnets egen rolle og stemme. Når det fokuseres for mye på «å redde barna», kan det føre til farlige og ineffektive tiltak for både kvinner og barn (Edleson, Mbilinyi, Beeman & Hagemeister 2003, Boyden & Mann 2005, Ewen 2007, Earner 2010).

Forskerne mener ikke at minoritetsbarn ikke skal beskyttes mot volden eller skal beskyttes i mindre grad enn andre barn som opplever vold, men at et for snevert syn på barns beskyttelsesbehov ikke tar nok hensyn til barnets øvrige behov, og at det er en muligvis fatal feiltagelse at barn alltid er tryggere når mor forlater voldsutøveren (Mullender et al. 2002, Boyden & Mann 2005). Hva slags tiltak som skal settes inn, er en avgjørelse basert på vurderinger av hva som er best for barna på kort og lang sikt. God praksis i saker hvor barn opplever vold betinger at barnevernet får volden til å opphøre, men også at man vurderer livet barna lever i sin helhet. Man skal ikke bare være opptatt av skadene som påføres barnet når det opplever vold i familien, men også av skadene som kan påføres barnet ved bruk av feil intervensjonstiltak (Solberg 2008). Ifølge faglitteraturen er det ekstremt viktig å ta både minoritetsbarns utfordringer og muligheter i betraktning. I mange saker kan disse utfordringene og mulighetene nettopp være av stor betydning for å finne frem til riktige intervensjonstiltak, og dermed for disse barnas beskyttelsesbehov, særlig i tilfeller der storfamilien og barnets nettverk utgjør «førstelinjen» i å forsvare og å beskytte barnet mot volden. De fleste forskerne mener at det må anerkjennes at disse barns forventninger og behov for støtte og hjelp kan være annerledes. (Warrier et al. 2002, Mullender et al. 2002, Boyden & Mann 2005, Conolly et al. 2006, Dowd et al. 2006, Hodgkin & Newell 2007, Ungar 2008, Burman 2008, Earner 2010). Nye innsikter som kan være bedre egnet har ifølge faglitteraturen likevel ennå ikke vunnet terreng, og de innsiktene som *har* vunnet terreng, er ofte ikke evaluert (Graham-Bermann & Hughes 2003, Graham-Bermann & Halabu 2004, Holm-Hansen et al. 2007).

7.4 Andre hjelpetiltak og behandling

De fleste barn som har opplevd vold i familien vil ha behov for hjelp og oppfølging. I hvilken grad, på hvilken måte og fra hvem vil variere fra barn til barn, og er avhengig av mange andre faktorer (Mc Gee 2000, Isdal 2000, Mullender et al. 2002, Graham-Bermann & Hughes 2003, NOU 2003:31, Jaffe et al. 2004, Eriksson et al. 2010, Heltne & Steinsvåg 2011). Dette er ikke annerledes for minoritetsbarn enn for andre barn.

Rapporter om etnisitet og intervensjonstiltak for minoritetskvinner som er blitt utsatt for vold i familien og minoritetsmenn som voldsutøvere, viser at kulturtilpassede programmer øker effektiviteten av intervensjonen og forbedrer resultatene (Graham-Bermann & Halabu 2004, ATV-rapport 2008). Modeller tilrettelagt for voksne med hensyn til kultur og etnisitet kan likevel være svært forskjellig fra hva barn har behov for. Hva som fungerer og er best for minoritetsbarn som har opplevd vold vet man egentlig ikke. Det foreligger en ganske omfattende faglitteratur om etniske minoritetsbarn, både nasjonalt og internasjonalt, som dreier seg om elementer ved innvandreres livssituasjon, om temaer som utbredelsen av ulike typer problemer, årsaker til iverksetting av tiltak og psykologiske problemstillinger knyttet til minoritetsstatus. Det finnes imidlertid få studier om hvilke effekter tiltak har for disse barna og familiene deres, hva som fungerer og ikke fungerer (Graham-Bermann & Hughes 2003, Graham-Bermann & Halabu 2004, Holm-Hansen et al. 2007). De få studiene som spesifikt ser på forholdet mellom barnets etnisitet og kulturelle bakgrunn og det å oppleve vold i familien antyder at minoritetsbarn kan ha behov for andre hjelpetiltak enn ikke-minoritetsbarn. Det som kommer fram, er at en «one size fits all»-metode ikke alltid fungerer, og at spesiell tilrettelegging kan være nødvendig. Forskerne og faglitteraturen sier samtidig at det ikke finnes nok kunnskap på området til å kunne si noe med sikkerhet (Warrier et al. 2002, Graham-Bermann & Hughes 2003, Graham-Bermann & Halabu 2004, Holm-Hansen et al. 2007). Det som også blir tydelig, er at feltet sakte, men sikkert er i bevegelse, og utvikling av tilrettelagte tiltak foregår, men at evaluering av tiltakene trengs (Holm-Hansen et al. 2007).

Alternativ til Vold (ATV) har for eksempel i samarbeid med Senter for Krisepsykologi utarbeidet en behandlingsmetodikk tilpasset minoriteter for både menn og kvinner som har opplevd partnervold. Denne metodikken synes å ha gode resultater (ATV-rapport 2008). ATV har også utviklet samtalegrupper for barn som har opplevd vold i familien. Om disse samtalegruppene sies at de «har gode erfaringer med å blande barn med ulik kulturbakgrunn» (Aschjem & Tobiassen Sanna et al. 2008). Hva disse erfaringene innebærer og om de også har erfaring med ikke-blandede grupper utdypes dessverre ikke, og det er ikke foretatt en evaluering av prosjektet. For spredning av nettopp gode erfaringer kan både en beskrivelse og en evaluering av disse erfaringene være av særlig betydning for videre utvikling av tilrettelagte hjelpetiltak for minoritetsbarn som opplever vold i familien.

I USA er det utformet et program for intervensjon overfor barn som har opplevd vold i familien, som også har utviklet kulturell tilpassede metoder. Programmet jobber både med grupper med bare minoritetsbarn fra ulike minoritetsgrupper og blandete grupper med både minoritets- og ikke-minoritetsbarn. Kultur blir i disse samtalegruppene brukt for å gi mening til en del av barnets erfaringer, og for å lære barnet hvordan det kan mestre situasjonen ut fra den kulturelle konteksten barnet befinner seg i. Grup-

peledeerne består av personer både med og uten minoritetsbakgrunn. Etter forskernes mening er det viktigere å ha erfaring med og å være engasjert i kulturell diversitet enn at gruppeledeerne skal «matche» barnets etnisitet, med unntak av der språk viser seg å være en barriere. Det er ifølge dem viktig å kunne gjenkjenne de ulike kulturelle måter barn uttrykker og oppfører seg på, og å gi plass til disse forskjellene. Barn lærer dermed mestringsstrategier for å klare seg i en situasjon hvor de opplever eller har opplevd vold i familien gjennom sine egne «kulturelle briller» og familieerfaring. Likevel er det for forskerne fremdeles uklart om det er best med grupper med bare minoritetsbarn eller med blandede grupper. Det trengs ifølge dem forskning på barn i monokulturelle grupper og multikulturelle grupper, slik at de kan sammenlignes (Graham-Bermann & Hughes 2003, Graham-Bermann & Halabu 2004).

Det er generelt lite kjent hvilken effekt det har at en terapeut «matcher» barnet. Det finnes ikke forskning om effekten av «etnisk matching» ut fra barns erfaringer og heller ikke om effektiviteten av kultursensitive terapeuter versus de som ikke har fått opplæring om kulturelle temaer når de jobber med minoritetsbarn som har opplevd vold i familien. Det finnes derfor ifølge faglitteraturen ikke forskningsmessig belegg for å hevde at etnisk matching av behandler og barn sikrer kultursensitiviteten (Graham-Bermann & Hughes 2003, Graham-Bermann & Halabu 2004, Holm-Hansen et al. 2007). Det foreligger ifølge faglitteraturen heller ikke forskningsmessig belegg for verken å anbefale eller fraråde bruken av spesielle programmer eller metoder rettet mot minoritetsbarn. Den største utfordringen i hjelpetiltakene ligger dermed i å sørge for at eksisterende metoder, programmer og tiltak gjøres tilgjengelige og tilrettelegges for etniske minoritetsbarn (Holm-Hansen et al. 2007).

Barna mener selv at det må finnes flere gode tilbud til barn som har opplevd vold, og at alle som tilbyr hjelp må forstå seg på ulike kulturelle bakgrunner (Mullender et al. 2002, Barneombudet 2009). Barna i Mullenders studie er mest tilfreds med tilbudene og hjelpen de har fått på krisesentre som har spesialisert seg i å hjelpe minoritetsfamilier og som har fokus på mødrenes og barnas kulturelle utfordringer og muligheter. Særlig til hjelp var de som skjønnte hva kulturen de kom fra betydde for dem og som kunne fungere som linkarbeidere.⁷ Barna er mindre fornøyde med hjelpetiltak hvor de ikke føler seg forstått i forhold til deres kulturelle utfordringer (Mullender et al. 2002).

7 Linkarbeidere er personer som settes inn i møtet mellom minoritetsfamilier og det nye samfunnet. Linkarbeid er en form for sammenbindende, kontaktskapende og brobyggende arbeid (Holm-Hansen et al. 2007: 143).

7.5 Fylkesnemnda og domstolene

Barn som opplever vold i familien kan på ulike måter blir konfrontert med rettsapparatet. Dette gjelder særlig barnevernssaker om omsorgsovertakelse, samværsrett etter omsorgsovertakelse, saker etter barneloven om samværsrett etter samlivsbrudd, og strafferettsaker hvor barn kan være både vitne mot voldsutøveren og selv står fram som offer.

Faglitteraturen som finnes om barn og deres erfaringer med rettsapparatet når de har opplevd vold i familien handler stort sett om barnefordelingssaker og samvær etter samlivsbrudd. Forskning viser at barn har svært forskjellige ønsker om å treffe forelderen som har utøvd vold mot den andre forelderen etter samlivsbrudd (Mullender et al. 2002, Eriksson et al. 2005, Treidar et al. 2007, Eriksson et al. 2010). Tidligere ble barn ofte tvunget til samvær med far, ut fra synspunktet at det var til barnets beste å ha så mye «samlet foreldrekontakt» som mulig. Forskning har pekt på at disse barna ofte ikke ble lyttet til, særlig ikke yngre barn, og selv om de viste stor motstand fikk far som oftest gjennomslag for sitt krav om samvær (Skjørten 2005). I det siste har synet på disse sakene endret seg. Barna blir oftere hørt og lyttet til, og i mindre grad tvunget til samvær med voldsutøveren om de ikke ønsker slikt samvær (Skjørten 2010, BLD 2008).

Hvorvidt minoritetsbarn har ekstra utfordringer grunnet deres kulturelle bakgrunn i slike saker, og om og på hvilken måte det tas hensyn til disse utfordringene vet vi lite om. Foreliggende kunnskap handler for det meste om minoritetskvinner og -menns erfaringer. Det som kommer fram i disse studiene er at etnisitet eller kultur kan være av særlig betydning når minoritetskvinner eller -menn blir konfrontert med fylkesnemnda eller domstolene (Andenæs, Papendorf, Nilsen & Gotaas 2000, Hansen 2000, Brophy, Jhutti-Johal & Owen 2003, de Leon & Hansen 2004, Holt Barret & George 2005, Hofman 2010).

Norsk rett kan selvfølgelig ikke ta hensyn til kulturelle forskjeller når det gjelder bruk av vold i familien, når det er nulltoleranse for bruk av alle former av vold mot barn i barnekonvensjonen og barneloven, og nærmest nulltoleranse i straffeloven. Likevel kan holdninger til og kunnskap om barnets kulturelle bakgrunn være viktige momenter i vurdering av visse elementer i saken, og særlig i utredningen av hva som er til barnets beste (van der Weele et al. 2011). Dommere skal ha et reflektert og bevisst forhold til egne holdninger, oppfatninger og fordommer knyttet til etnisitet og kultur, og må unngå «fargeblindhet». Det pekes på at retten må være oppmerksom på temaer og sammenhenger som er mer vanlig i andre kulturer enn den norske, særlig med hensyn til det kollektivistiske synet, storfamiliens innflytelse og æreskodeksen (Holt Barret & George 2005, BLD 2008).

I en utredning om barnevernssaker om omsorgsovertakelse og plassering av minoritetsbarn viste det seg at vurderingen av barnets beste i forhold til kultur ble vurdert på svært ulike måter. De kulturelle aspektene er i mange saker ikke utdypet, og det er sjelden at fylkesnemnda eller domstolene sier hvorfor og hvilke aspekter av barnets kultur som er av betydning for dette individuelle barnet, eller hva barnets utfordringer og muligheter består i. Det mangler også ofte en begrunnelse for hvorfor disse kulturelle aspektene er, eller ikke er, til barnets beste (Hofman 2010).

Noen av forskerne advarer også om at fylkesnemnda og domstolene bør være varsomme med omsorgsovertakelse for barnet når det opplever vold i familien. Dette gjelder alle barn som opplever vold i familien, men forskerne mener at grunnet de ekstra utfordringene minoritetsbarn har, kan konsekvensene av feil intervensjon bli enda mer alvorlige enn for etnisk norske barn (Davies & Krane 2006, Ewen 2007, Burman 2008, Earner 2010, Buckley et al. 2011). Dette er likevel ikke alle enige i. De som er uenige mener at det er en tendens å undervurdere disse barnas problemer og beskyttelsesbehov og å overvurdere betydning av kultur og mulighetene barna har (Postmus 2005, NOU 2008:9, Heltne & Steinsvåg 2011). Denne motsetningen handler for en stor del om hvordan en definerer barnets behov for beskyttelse og barns rolle som deltaker i sitt eget liv (se sluttordet).

Hvilke erfaringer minoritetsbarn selv har i møte med fylkesnemnda og domstolene når de har opplevd vold i familien, vet vi imidlertid ikke så mye om. Det kan være av særlig betydning å forske videre på minoritetsbarns erfaringer i fylkesnemnda og rettsapparatet. Viktige aspekter er barnets diskrimineringsvern, barns rett til beskyttelse, barnets rett til å bli hørt og vurderingen av barnets beste i forhold til dets kulturelle bakgrunn når det opplever vold i familien. Dette gjelder både i barnefordelingssaker, saker om samværsrett, barnevernssaker om omsorgsovertakelse, og barn som ofre og vitner i straffesaker. Forskning som tar med barns egne stemmer på dette feltet kan kaste lys over hva disse barna selv mener de har behov for.

For å imøtekomme og støtte disse barna på en hensiktsmessig måte også i rettsapparatet, er det særdeles viktig at barnets perspektiv er med. Er barnets perspektiv ikke med, kan det føre til vilkårlig intervensjon som ikke er til barnets beste, og som ofte virker mot sitt hensyn (Mullender et al. 2002, Dorning 2002, Ma 2004, Blanchet-Cohen 2009).

8 Oppsummering og konklusjon

Målet med denne rapporten er å peke på noen av de utfordringer minoritetsbarn møter når de opplever vold i familien, og på hvilke områder disse utfordringene kan være av betydning. Rapporten viser at etniske minoritetsbarn kan ha spesifikke erfaringer knyttet til kultur, og generelle erfaringer med å være et etnisk minoritetsbarn, som både kan oppleves som en belastning og som beskyttelse. Vold i familien og konsekvensene av den viser seg å være de samme for alle barn, men det finnes særtrekk i minoritetsbarns livsvilkår som bidrar til å skape ulike situasjoner der denne gruppen har en spesiell sårbarhet, men også muligheter. Ved å identifisere de kulturelle aspektene og tilleggslastningene spesifikke grupper av minoritetsbarn opplever, og ved å se på den kulturelle og sosiale konteksten når de opplever vold i familien, mener forskere at man kan komme til bedre intervensjonstiltak for disse barna og til bedre metoder for å støtte utviklingen av deres mestrings- og overlevingsstrategier.

Det mangler likevel en god del kunnskap om betydningen av barnets etnisitet eller kultur i forhold til intervensjonstiltak og barnets mestringsstrategier. Slik kunnskap er nødvendig for å kunne etablere den beste praksisen for disse barna. Om vi vil støtte og beskytte minoritetsbarn som opplever vold i familien på en mer effektiv måte, trenger vi ifølge faglitteraturen mer informasjon om hvilke kulturelle aspekter som gjør dem mer sårbare eller mer robuste, og hvilke omstendigheter som er mottakelige for inngrep eller endring. Å trekke inn minoritetsbarns egne stemmer blir ansett som særdeles viktig i denne kunnskapsutviklingen. Dokumentasjon av minoritetsbarns egen konstruksjon av mestringsstrategier fører til at de som intervenerer kan identifisere spesifikke aspekter av resiliens som er relevant for gode intervensjonstiltak.

Vi må samtidig være klar over at dette ikke dreier seg om én stor homogen gruppe av minoritetsbarn, og at det kan være store forskjeller mellom og innenfor grupper. Forskning har mest fokus på ikke-vestlige, særlig sørasiatiske barn. Det trengs mer kunnskap om andre grupper minoritetsbarn som har opplevd vold i familien for å se om det finnes likheter og forskjeller hva angår både utfordringer og muligheter disse barna har. Vil vi vite hvordan minoritetsbarn som opplever vold i familien har det, og hva de har behov for, innebærer det at barnet skal være deltaker i behandlingen av disse spørsmålene. På denne måten kan vi utvikle gode ordninger for minoritetsbarn i ulike familier med ulik bakgrunn, og gi dem hjelpen de trenger.

9 Sluttord: Et barnerettslig perspektiv

En rød tråd jeg som jurist oppdaget i faglitteraturen om barn som opplever eller blir utsatt for vold i familien, er framveksten av to ulike syn på barn. Kort sagt handler det om spenningsfeltet mellom barns rett til beskyttelse når de opplever vold i familien, og barns rett til å bli hørt og å delta i sitt eget liv.

Både barnets rett til beskyttelse når det opplever vold og barnets rett til å delta i alle prosesser som berører dem, er fundamentale rettigheter i FNs Barnekonvensjon. Barnets rett til beskyttelse mot vold kommer fram i Barnekonvensjonens artikkel 19, og gjelder alle former for vold, inkludert det å oppleve vold (Hodgkin & Newell 2007, GC 2011 nr. 13). Barnets rett til deltakelse er nedfelt i Barnekonvensjonens artikkel 12. I alle saker som berører barnet skal det bli hørt. Man skal tillegge barnets synspunkter behørig vekt i samsvar med dets alder og modenhet. Videre skal alle avgjørelser være til barnets beste (Barnekonvensjonens artikkel 3). Barnets deltakelse er en forutsetning for å ivareta barnets beskyttelsesbehov på en slik måte at det er til dette individuelle barnets beste. Vektlegging av barnets perspektiver i forbindelse med barnets beskyttelsesbehov møter likevel motstand i praksis.

I et forskningsprosjekt om barns deltakelse og medbestemmelsesrett i barnefordelingsaker, analyserte forskerne vitenskapelig litteratur om den framtreddende motsetningen mellom synet på barn som beskyttelsesobjekter og synet på barn som aktører og deltakere i eget liv. Det kom fram at diskusjonen i faglitteraturen går mellom de med et primært pedagogisk-psykologisk perspektiv på barn og de med et juridisk eller rettighetsperspektiv. I den ene posisjonen mener man at barns beskyttelsesbehov går foran barns medbestemmelsesrett, i den andre mener man at barns medbestemmelsesrett i alle fall er like viktig som barns beskyttelsesbehov. Det viste seg også at det ikke bare var jurister på den ene siden og psykologer, pedagoger og sosionomer på den andre siden, men at man finner representanter fra alle disse yrkesgruppene på begge sider (Hemrica & Heyting 2004).

Vi som voksne er ansvarlige for beskyttelsestiltak for barn som opplever vold i familien. Voksne har ikke bare et moralsk ansvar for å beskytte barn og gi det god omsorg, ansvaret er også slått fast i Barnekonvensjonen og den norske barne- og barnevernsloven som en forpliktelse (Barnekonvensjonens artikkel 3 (2), barneloven § 30 og barnevernloven § 1-1). Antakelsen er at vi som voksne er best i stand til å vurdere hva

som er best for *dette* barnet i *denne* situasjonen. Disse prinsippene og antakelsene som vi har om barns beskyttelsesbehov når de opplever vold i familien, fører likevel ofte til at vi glemmer, eller ikke fullt ut anerkjenner, barnets rett til deltakelse i sitt eget liv, som også er slått fast i Barnekonvensjonen og barne- og barnevernloven (Barnekonvensjonens artikkel 12, barneloven § 31 og barnevernloven § 6-3).

Argumentet fra dem som står i «beskyttelsesposisjonen» for ikke å anerkjenne barnet som en fullt kompetent deltaker, er som oftest at vi ikke må «ansvarliggjøre» barnet. Det gis likevel muligheter til å anerkjenne både barnets rett til deltakelse og barnets rett til beskyttelse, også når det opplever vold i familien (Mullender et al. 2002, Boyden & Mann 2005, Eriksson et al. 2005, Archard & Skivenes 2009, Röbbäck & Höjer 2009, Angel 2010, Eriksson et al. 2010).

Å hevde at barn kan ha en rolle i sin egen beskyttelse vil ikke si at de skal ta et fullt voksenansvar eller at de skal behandles som voksne. Snarere er det å hevde at barn skal ha vesentlig større mulighet til å delta i beslutninger om iverksettingen av tiltak handlinger enn de har nå. Behovet for å arbeide sammen *med* barn i stedet for *for* barn blir framhevet. Å anse barnet som deltaker vil si at de voksne aksepterer at barnet som individ i utgangspunktet har innsikt og kunnskap om sine problemer og eventuelle løsninger. Barn vil vurdere sine valg, og anvende dem på den måten som de mener er best innenfor de gjeldende normer og verdier. Dette utgangspunktet betyr at barn ikke bare skal være deltakere og skal involveres, men også at vi må stole på deres kapasiteter. De voksne kan med sin generelle kunnskap supplere og utfylle denne kapasiteten, og således beskytte barnet. Forskning viser at barn er veldig bevisste på de voksnes rolle som ansvarsbærere når de opplever vold i familien, at det er de voksne som må ivareta deres beskyttelsesbehov, og at det er de voksne som kan få til endringer. Samtidig peker de på at de vil, kan og bør ha en stemme når det gjelder strategier og passende intervensjoner for å oppnå den beskyttelsen de trenger (Mullender et al. 2002, Boyden & Mann 2005, Pinheiro 2006, Blanchet-Cohen 2009, Eriksson et al. 2010).

Spenningsfeltet mellom beskyttelse og deltakelse settes på spissen når det gjelder minoritetsbarn og hensynet til kultur. Denne rapporten viser gjennom faglitteratur og forskning at det er nødvendig å anerkjenne kulturell spesifisitet. Å anerkjenne barnets eget syn på kontekst, kultur og beskyttelsesbehov kan likevel være vanskelig når barn opplever vold i familien, særlig i et samfunn som har barns rett til beskyttelse mot alle former for vold som overordnet prinsipp. Vi vil på den ene siden høre på barna og ta dem og de utfordringer de står overfor på alvor, men vi vil på den andre siden heller ikke fremstå som kulturrelativister og svikte minoritetsbarn i deres beskyttelsesbehov. Vår beskyttelsestrang i slike saker og vår tendens til å fjerne barnet fra volden, er ofte større enn å ta barnets mening på alvor, særlig når det gjelder kulturelle aspekter. På

den andre siden kan også frykten for å gripe inn i minoritetsfamilier være større, fordi en ikke vil overkjøre familiens og barnets verdier og normer.

De som er mest opptatt av barns beskyttelse ser som oftest ikke, eller ønsker ikke å se, minoritetsbarn som en spesifikk gruppe. Som oftest blir de nevnt i en bisetning som ekstra sårbare. En skal være kultursensitiv i disse tilfellene, men alle barn har, ifølge dem, det samme krav på beskyttelse og det samme beskyttelsesbehov, uavhengig av kulturen de kommer fra. En skal ikke undervurdere skadene som påføres barn som opplever vold i familien, og disse skadene er de samme for alle barn. Dette fører til fokus på minoritetsbarn som ekstra sårbare og beskyttelsestrengende, men ikke til andre former for beskyttelse. Intervensjon skal skje på samme måte som i tilfeller med etnisk norske barn.

De som på den andre siden vektlegger barns deltakelse mener imidlertid ikke at minoritetsbarn ikke skal beskyttes mot volden de opplever, men at disse barna kan ha behov for *andre* former av beskyttelse og støtte enn de som tas i bruk i dag. Å overse barnets syn på de kulturelle utfordringene barnet møter når det opplever eller blir utsatt for vold i familien, er ifølge denne gruppen ikke nødvendigvis den beste måten å ivareta barnets beskyttelsesbehov og mestringsstrategier på. De kulturelle utfordringer minoritetsbarn har skaper ikke bare problemer for barnet, men kan også bidra til deres egen beskyttelse. Å overse barns kulturelle perspektiver kan resultere i utilstrekkelige inngrep og intervensjoner som ikke tar fatt i barnets virkelige beskyttelsesbehov og som til og med kan forverre barnets situasjon. Minoritetsbarns egne kulturelle perspektiver på volden de opplever, og strategier de utvikler, kan være av stor betydning for hvordan de overlever og klarer seg. Barns deltakelse kan nettopp i disse sakene tjene som beskyttende faktor og føre til bedre intervensjonstiltak (Mullender et al. 2002, Boyden & Mann 2005, Ungar & Lieberberg 2005, Ungar 2008, Blanchet-Cohen 2009).

Et viktig spørsmål for dem som fokuserer på barns deltakelse er om menneskerettighetene, særlig barns rettigheter i barnekonvensjonen, kan være en rettesnor som kan være til hjelp i intervensjons- og beslutningsprosesser når minoritetsbarn opplever eller blir utsatt for vold i familien, uten at man svikter barnets beskyttelsesbehov (Mullender et al. 2002, Malley-Morrison & Hines 2004, Malley-Morrison et al. 2004, Pinheiro 2006, Malley-Morrison & Hines 2007, Hodgkin & Newell 2007, Blanchet-Cohen 2009).

Barnekonvensjonen gir et normativt rammeverk for hvordan vi som voksne kan beskytte barna på deres premisser, gitt anerkjennelsen av både barns deltakelsesrettigheter og deres beskyttelsesrettigheter. Utgangspunktet er at ingen barn skal utsettes for vold og at alle barn har lik rett på beskyttelse når de opplever vold (Barnekonvensjonens artikkel 19 jf. Barnekonvensjonens artikkel 2). Kulturelle praksiser, tradisjoner eller verdier kan ikke tilside sette andre av barnets rettigheter som nevnt i Barnekonvensjonens andre

prinsipper. Kulturargumenter kan derfor aldri bli brukt til å forsvare eller rettferdiggjøre volden som barna opplever og kan bare benyttes innenfor et menneskerettslig rammeverk (Hodgkin & Newell 2007). For å respektere barns rettigheter, skal en derfor klart vise motstand mot og ta avstand fra volden. For å beskytte disse barna på en måte som er til barnets beste, må vi imidlertid tilrettelegge forsvarlige intervensjonstiltak, som for eksempel kan bygge på elementer i kulturen som beskytter barnet, mens man samtidig utfordrer og motarbeider kulturelle holdninger og praksiser som kan fremme at barn opplever vold i familien. Å anerkjenne at kultur endrer seg, og at nettopp barn er med på å skape denne endringen, kan også være viktig i denne sammenhengen. Når vi erkjenner at barn er forskjellige, og at de er deltakere som på ulike måter har strategier for å mestre sin virkelighet, følger det at vi ikke kan fatte gode beslutninger til barnets beste uten å involvere barnet selv. Strategier og tiltak for beskyttelse av minoritetsbarn som opplever eller blir utsatt for vold i familien vil mislykkes hvis de ikke tar hensyn til barns aktuelle livserfaringer og ikke involverer barns meninger om effektive forebyggings-, beskyttelses- og rehabiliteringstiltak (Mullender et al. 2002, Boyden & Mann 2005, Lansdown 2005, Ungar & Lieberman 2005, Pinheiro 2006, Conolly et al. 2006, Ungar 2008, Blanchet-Cohen 2009).

Har vi som utgangspunkt at det i alle samfunn og kulturer finnes barn som opplever vold, er det mulig å snakke om likheter og forskjeller i barns problemer som *blant annet* kommer an på hvilke kulturelle normer som er overordnende i kulturen eller gruppen barnet tilhører (Bredal 2009). Det er avgjørende å anerkjenne at når minoritetsbarn blir konfrontert med vold i familien, er kulturelle antakelser og handlinger involvert. Minoritetsbarns behov for beskyttelse når de opplever vold i familien, må inkludere perspektivet at disse barna har spesielle utfordringer som de selv er «eksperter» på, og at de dermed kan ha behov for andre former for intervensjon og beskyttelse. Disse barna har, som forskning viser, begrunnede innsikter om sin egen situasjon, forslag til løsninger på sine egne problemer, og en rolle i å implementere disse løsningene. Det er vi som voksne som har ansvaret for å tilrettelegge for dette, og på den måten ta vare på både barnets rett til beskyttelse og barnets rett til deltakelse i sitt eget liv. Barnekonvensjonen gir denne muligheten, selv om denne tilnærmingen ikke alltid blir brukt i praksis. Utfordringen er å oppnå en felles forståelse der den i dag ikke finnes.

Litteratur/Referanselister

- Andenæs, K., Papendorf, K., Nilsen, A. B., & Gotaas, N. (2000). *Kommunikasjon og rettssikkerhet: Utlendingers og språklige minoriteters møte med polit og domstoler*. Oslo: Unipub forlag.
- Angel, B. Ø. (2010). Barnet som aktør og kunnskapsbærer – en utfordring for barnevernets profesjonelle ekspertise. *Tidsskriftet Norges barnevern*, 3, 141-150.
- Archard, D., & Skivenes, M. (2009). Balancing a child's best interests and a child's views. *International Journal of Children's Rights*, 17, 1-21.
- Aschjem, Ø., & Tobiassen Sanna, W. (2008). *Ikke lenger alene. Veileder i gruppebehandling av barn som lever med vold i familien*. Hentet fra www.atv-stiftelsen.no
- ATV (2008). *Rapport fra prosjektet familievold og etnisitet 2005-2007*. Hentet fra <http://www.atv-stiftelsen.no/filer/Fagrappport%20familievold%20og%20etnisitet%20-%20Alternativ%20til%20Vold.pdf>
- Baker, L., & Cunningham, A. (2005). *Learning to listen, learning to help: Understanding women abuse and its effects on children*. London: Centre for Children & Families in the Justice System. Family Court Clinic, Inc.
- Barneombudet (2010). Ekspertgruppe – jenter med etnisk minoritetsbakgrunn. Hentet fra <http://www.barneombudet.no/eksperter>
- Barneombudet (2009). *Å leve med vold i familien...* Rapport fra Barneombudets ekspertgruppe med barn som har erfaring fra vold i familien. Hentet fra <http://www.barneombudet.no/temasider>
- Berry, J. W. (2003). Conceptual approaches to acculturation. In P. B. Chun, K. M. Organista, & G. Marín (Eds.), *Acculturation: Advances in theory, measurement and applied research* (pp. 17–37). Washington, D.C: American Psychological Association.
- Blanchet-Cohen, N. (2009). «*Children, agency and violence: In and beyond the United Nations study on violence against children*». Innocent Working Paper No. IDP 2009-10. Florence: Innocenti Research Centre, UNICEF.
- Barne- og likestillingsdepartementet. (2008). *Barnefordelingsaker der det er påstander om vold: Psykologfaglig informasjon til dommere, advokater og sakkyndige. Informasjonshefte*. Oslo: Barne- og likestillingsdepartementet.
- Boyden, J., & Mann, G. (2005). Children's risk, resilience, and coping in extreme situations. In M. Ungar (Ed.), *Handbook for working with children and youth: Pathways to resilience across cultures and contexts* (pp. 3-26). Thousand Oaks: Sage.

- Braarud, H. C., & Raundalen, M. (2011). Familie vold og barns utvikling: Kunnskap frå forskning og praksis. I U. Heltne, & Ø. Steinvag (red.), *Barn som lever med vold i familien. Grunnlag for beskyttelse og hjelp* (s. 41-50). Oslo: Universitetsforlaget.
- Buckley, H., Whelan, S., & Carr, N. (2011). 'Like waking up in a Franz Kafka novel': Service users' experiences of the child protection system when domestic violence and acrimonious separations are involved. *Children and Youth Services Review*, 33, 126-133.
- Bundgaard, H., & Gulløv, E. (2005). *Om at gøre en forskel: En diskussion af et institutionelt paradoks. Lokale liv, fjerne forbindelser: Studier af børn, unge og migrasjon*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Burman, E. (2008). Beyond 'women vs. children' or 'WomenandChildren': Engendering childhood and reformulating motherhood. *International Journal of Children's Rights*, 16, 177-194.
- Chand, A. (2005). Do you speak English? Language barriers in child protection social work with minority ethnic families. *British Journal of Social Work*, 35, 807-821.
- Chand, A., & Thoburn, J. (2005). Research review: Child and family support services with minority ethnic families: What can we learn from research? *Child and Family Social Work*, 10, 169-178.
- Connolly, M., Crichton-Hill, Y., & Ward, T. (2006). *Culture and child protection – reflexive responses*. London/Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.
- Cummings, E. M., Kouros, C. D., & Pappa, L. M. (2007). Marital aggression and children's responses to everyday interparental conflict. *European Psychologist*, 12(1), 17-28.
- Dahle, R., & Hennum, N. (red.) (2008). *Barneverntjenestens håndtering av saker med vold og seksuelle overgrep* (NOVA-rapport nr. 5/08). Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Davies, L., & Krane, J. (2006). Collaborate with caution: Protecting children, helping mothers. *Critical Social Policy*, 26, 412.
- De Leon, A., & Hansen, J. (2004). *Rettsapparatet i et multietnisk samfunn – nye utfordringer!* Innledning ved Domstolsadministrasjonens seminar 23.11.2004. Organisasjon mot offentlig Diskriminering (OMOD).
- Dorning, K. (2002). *Crying out: Children and communities speak out on abuse and neglect*. Milton Keynes: World Vision UK.
- Dowd, N. E., Singer, D. G., & Fretwell Wilson, R. (2006). *Handbook of children, culture and violence*. Thousand Oaks: Sage.
- Earnar, I. (2010). Double risk: Immigrant mothers, domestic violence and public child welfare services in New York City. *Evaluation and Program Planning*, 33, 288-293.
- Edleson, J. L., Mbilinyi, L. F., Beeman, S. K., & Hagemester, A. K. (2003). How children are involved in adult domestic violence: Results from a four-city telephone survey. *Journal of Interpersonal Violence*, 18, 18-32.

- Eekelaar J. (2004). Children between cultures. *International Journal of Law, Policy and the Family*, 18, 178-194.
- Eide, K., & Mekonen, L. (2007). Flexid-om anerkjennelse og mulighet: Et prosjekt om «mine muligheter med flere kulturer. I *Barn i Norge: Respekt: Minoritets ungdom og psykisk helse* (s. 35-45). Oslo: Voksne for Barn.
- Eiraldi, R. B., Mazucca, L. B., Clarke, A., & Power, T. (2006). Service utilization among ethnic minority children with ADHD – A model for help-seeking behaviour. *Administration and Policy in Mental Health*, 33, 607-622.
- Eriksson, M., Hester, M., Keskinen, S., & Pringle, K. (Eds.) (2005). *Tackling men's violence in families. Nordic issues and dilemmas*. Bristol: The Policy Press.
- Eriksson, M., Källström Cater, Å., Dhalkild-Öhman, G., & Näsman, E. (red.) (2010). *Barns stemmer om vold – Å tolke og forstå*. Oslo: Gyldendal.
- Ewen, B. M. (2007). Failure to protect laws: Protecting children or punishing mothers? *Journal of Forensic Nursing*, 3(2), 84-86.
- FN (1989). FNs konvensjon om barnets rettigheter (barnekonvensjonen). New York: FN.
- Fontes, L. A. (2005). *Child abuse and culture – Working with diverse families*. New York: The Guilford Press.
- Geffner R., Griffin, D., & Lewis, M. (2009). *Children exposes to violence. Current issues, interventions and research*. New York: Routledge.
- Geffner, R., Spurling Igelman, R., & Zellner, J. (2003). *The effects of intimate partner violence on children*. Binghamton, USA: The Haworth Maltreatment & Trauma Press.
- Gotaas, N. (2007). Bruk av tolk i barnevernet. I J. Holm-Hansen, T. Haaland, & T. Myrvold, *Flerkulturelt barnevern. En kunnskapsoversikt* (NIBR-rapport 2007:10). Oslo: Norsk institutt for by- og regionsforskning.
- Graham-Bermann, S. A., DeVoe, E. R., Mattis, J. S., Lynch, S., & Thomas, S. A. (2006). Ecological predictors of traumatic stress symptoms in caucasian and ethnic minority children exposed to intimate partner violence. *Violence Against Women*, 12, 662-692.
- Graham S. A., & Halabu, H. M. (2004). Fostering resilient coping in children exposed to violence – Cultural considerations. In P. G. Jaffe, L. L. Baker, & A. J. Cunningham (Eds.), *Protecting children from domestic violence – Strategies for community intervention*. New York: The Guilford Press.
- Graham-Bermann, S. A., & Hughes, H. M. (2003). Intervention for children exposed to interparental violence (IPV): Assessment of needs and research priorities. *Clinical Child and Family Psychology review*, 6(3), 189-204.
- Haaland, T., Clausen, S. E., & Schei, B. (2005). *Vold i parforhold – ulike perspektiver. Resultater fra den første landsdekkende undersøkelsen i Norge* (NIBR-rapport 2005:3). Oslo: Norsk institutt for by- og regionsforskning.

- Hansen, J., Schmidt, Å., & Tronstad, K. R. (2000). *Norge – en rettsstat for alle? En rapport om holdninger til minoriteter i det norske rettsvesen. Basert på en spørreundersøkelse blant norske advokater*. Oslo: Senter mot etnisk diskriminering og OMOD.
- Heltne, U., & Steinvag, Ø. (red.) (2011). *Barn som lever med vold i familien. Grunnlag for beskyttelse og hjelp*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Herrenkohl, T. I., Sousa, C., Tajima, E. A., Herrenkohl, R. C., & Moylan, C. A. (2008). Intersection of child abuse and children's exposure to domestic violence. *Trauma, Violence & Abuse*, 9(2), 84-99.
- Hemrica, J., & Heyting, F. (2004). Tacit notions on childhood: An analysis of discourse about child participation in decision-making regarding arrangements in case of parental divorce. *Childhood*, 11, 449-468.
- Hodgkin, R., & Newell, P. (2007). *Implementation handbook for the convention of the rights of the child*. Geneva: UNICEF.
- Hofman, S. (2010). *Hensyn til kultur – til barnets beste?: En analyse av 17 barnevernssaker om omsorgsovertakelse og plassering av minoritetsbarn* (Kvinnerettslig skriftserie nr. 84). Oslo: Universitet i Oslo, Avdeling for kvinnerett.
- Holm-Hansen J., Haaland, T., & Myrvold, T. (2007). *Flerkulturelt barnevern. En kunnskapsoversikt* (NIBR-rapport 2007:10). Oslo: Norsk institutt for by- og regionsforskning.
- Holt Barret, K., & George, W. H. (Eds.) (2005). *Race, culture, psychology, & law*. Thousand Oaks: Sage.
- Hylland Eriksen, T., & Arntsen Sørheim, T. (2006). *Kulturforskjeller i praksis: Perspektiver på det flerkulturelle Norge*. 4. utg. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Isdal, P. (2000). *Meningen med volden*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Jaffe, P. G., Baker, L. L., & Cunningham, A. J. (Eds.) (2004). *Protecting children from domestic violence – Strategies for community intervention*. New York: The Guilford Press.
- Jareg, K. (2009). *Ungdom med etnisk minoritetsbakgrunn – muligheter og utfordringer. Erfaringer og refleksjoner frå kurset FLEXid* (NAKMIs skriftserie om minoriteter og helse 3). Oslo: NAKMI.
- Johannessen, K. N., & Simonsen, H. N. (2011). Forståelse av og hjelpebehov for voldsutsatte mødre i nære relasjoner. I U. Heltne, & Ø. Steinsvåg (red.), *Barn som lever med vold i familien: Grunnlag for beskyttelse og hjelp* (s.107-119). Oslo: Universitetsforlaget.
- Kabir, R. (2005). *Children's perspectives on abuse: A study in three rural/urban communities in Bangladesh*. Government of Bangladesh/UNICEF/Save the Children Alliance.
- Kamateros, M. (2004). The ethnic media outreach project –«Canada is a country for women». In P. G. Jaffe, L. L. Baker, & A. J. Cunningham (Eds.), *Protecting children from domestic violence – Strategies for community intervention*. New York: The Guilford Press.

- Khader, N. (2002). *Ære og skam*. København: Borgen.
- Killèn, K. (2000). *Barndommer varer i generasjoner. Forebygning er alles ansvar*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Kriz, K., & Skivenes, M. (2009). Lost in translation: How child welfare workers in Norway and England experience language difficulties when working with minority ethnic families. *British Journal of Social Work, 40*(5), 1353-1367.
- Krug, E. G., Dahlberg L. L., Mercy J. A., Zwi, A. B., & Lozano, R. (2002). *World report on violence and health*. Geneva: WHO.
- Kury, H., Oberfell-Fuchs, J., & Woessner, G. (2004). The extent of family violence in Europe: A comparison of national surveys. *Violence Against Women, 10*, 749-769.
- Landsdown, G. (2005). *The evolving capacities of the child*. Florence: UNICEF Innocenti Research Centre.
- Larsen, I. W. (2010). *Om etniske minoriteter og vold i nære relasjoner*. Seminar 26.11.2010 i regi av RBUP Øst og Sør.
- Lehman, P., Lehman E., & Elliston J. (2001). Traumatic responding in children exposed to domestic violence. *Journal of Ethnic and Cultural Diversity in Social Work, 10*(4), 81-102.
- Lipsky, S., Caetano, R., Field, C. A., & Larkin G. L. (2006). The role of intimate partner violence, race and ethnicity in help-seeking behaviors. *Ethnicity & Health, 11*(1), 81-100.
- Ma, S. J. (2004). *Just listen to me: Youth voices on violence*. Toronto: Voices for Children.
- Magelsen, R. (2002). *Kultursensitivitet - om å finne likhetene i forskjellene*. Oslo: Akribe.
- Malley-Morrison, K. (Ed.) (2004). *International perspectives on family violence and abuse – A cognitive ecological approach*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Malley-Morrison, K., & Hines, D. A. (2007). Attending to the role of race/ethnicity in family violence research. *Journal of Interpersonal Violence, 22*, 943-972.
- Malley-Morrison, K., & Hines, D. A. (2004). *Family violence in a cultural perspective – Defining, understanding, and combating abuse*. Thousand Oaks: Sage.
- McAlister Groves, B., Lawton, E., Zotter, J., Tames, P., & Augustyn, M. (2001). Children exposed to domestic violence: The intersection between clinical symptoms and legal remedies. *Children's Legal Rights Journal, 20*(4), 31-46.
- McGee, C. (2000). *Childhood experiences of domestic Violence*. London/Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.
- Mekonen, L. (2008). Unyansert om minoritetsbarn i barneverninstitusjoner. *Fontene, 4*, 32-33.
- Mekonen, L. (2010). *Om etniske minoriteter og vold i nære relasjoner*. Seminar 26.11.2010 i regi av RBUP Øst og Sør.

- Miller, A. B., & Cross, T. (2006). Ethnicity in child maltreatment research: A replication of Behl et al.s Content Analysis. *Child Maltreatment, 11*(1), 16-26.
- Moinian, F. (2009). 'I'm just me!': Children talking beyond ethnic and religious identities. *Childhood, 16*, 31-48.
- Morales, A., & Hanson, W. E. (2005). Language brokering : An integrative review of the literature. *Hispanic Journal of Behavioral Sciences, 27*(4), 471-503.
- Moro, M. R. (2003). Parents and infants in changing cultural context- immigration, trauma and risk. *Infant Mental Health Journal, 34*(3), 240-264.
- Mossige, S., & Stefansen, K. (2007). *Vold og overgrep mot barn og unge. En selvrapporteringsstudie blant avgangselever i videregående skole* (NOVA-rapport nr 20/07). Oslo: NOVA.
- Mullender, A., Hague, G., Imam, U., Kelly, L., Malos, E., & Regan, L. (2002). *Children's perspectives on domestic violence*. London: Sage.
- Nilsen, S., & Prøis, O. L. (2002). *Frå krisesenter til eget lokalmiljø. Prosjektrapport*. Oslo: Oslo Krisesenter.
- NOU 2002:12. *Om rettslig vern mot diskriminering*. Oslo: Arbeidsdepartementet.
- NOU 2003:31. *Retten til et liv uten vold. Mens vold mot kvinner i nære relasjoner*. Oslo: Statens forvaltningstjeneste, informasjonsforvaltning.
- NOU 2008:9. *Med barnet i fokus – en gjennomgang av barnelovens regler om foreldreansvar, bosted og samvær*. Oslo: Departementenes servicesenter, informasjonsforvaltning.
- NOU 2009:8. *Kompetanse utvikling i barnevernet. Kvalifisering til arbeid i barnevernet gjennom praksisnær og forskningsbasert utdanning*. Oslo: Departementenes servicesenter, informasjonsforvaltning.
- OMOD (2006). *Ung, svart & norsk: Pionerer i Norge* (OMOD-rapport). Oslo: Organisasjonen mot offentlig diskriminering (OMOD).
- Oppedal, B., Azam, G. E., Dalsøren, S. B., Hirsch, S. M., Jensen, L., Kiamanesh, P., Moe, E. A., Romanova, E., & Seglem, K. B. (2008). *Psykososial tilpasning og psykiske problemer blant barn i innvandrerfamilier* (Rapport 2008: 14). Oslo: Nasjonalt folkehelseinstitutt.
- Oppedal, B., & Røysamb, E. (2004). Mental health, life stress and sosial support among young Norwegian adolescents with immigrant and host national background. *Scandinavian Journal of Psychology, 45*, 131-144.
- Pinheiro, P. S. (2006). *World report on violence against children*. Geneve: United Nations: Secretary General's Study on Violence Against Children.
- Pole, N., Best, S. R., Metzler, T., & Marmar, C. (2005). Why are Hispanics at greater risk for PTSD? *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology, 11*, 144-161.
- Postmus, J. L. (2005). Domestic violence in child welfare. In G. P. Mallon, & P. M. Hess (Eds.), *Child welfare for 21st century: A handbook of practices, policies and programs*. New York: Columbia University Press.

- Pringle, K. (2005). Neglected issues in Swedish child protection policy and practice: Age, ethnicity and gender. In M. Eriksson, M. Hester, S. Keskinen, & K. Pringle (Eds.), *Tackling men's violence in families. Nordic issues and dilemmas* (pp. 155-172). Bristol: The Policy Press.
- Qureshi, N. A. (2005). Profesjonell kultursensitivitet framfor faglig etnisentrisme. *Tidskrift for Psykisk Helsearbeid*, 3, 261-274.
- Rajabi-Ardeshiri, M. (2009). The rights of the child in the Islamic context: The challenges of the local and the global. *International Journal of Children's Rights*, 17, 475-489.
- Rapportering fra krisesentrene 2009 (2010). Trondheim: Sentio research Norge. Hentet fra <http://www.krisesenter.com/statistikk/PDFdocs/RAPPORT-KRISESENTER-2009.pdf>
- Rutter, M. (1990). Psychosocial resilience and protective mechanisms. In Rolf, J. et al. (Eds.), *Risk and protective factors in the development of psychopathology* (pp. 181-212). Cambridge: Cambridge University Press.
- Röbäck, K., & Höjer, I. (2009). Constructing children's views in the enforcement of contact orders. *International Journal of Children's Rights*, 17, 663-680.
- Saltnes Lopez, G. (2007). *Minoritetsperspektiver på norsk familievern. Klienters erfaringer fra møter med familievernkontoret* (NOVA-rapport 9/07). Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Schepelern Johansen, K. (2005). *Kultur og psykiatri. En antropologi om transkulturell psykiatri på danske hospitaler*. Ph.d.-række. København: Institut for antropologi og Sct. Hans Hospital, Det Samfundsvidenskapelige Fakultetet, København Universitet.
- Sherif-Trask, B. (2005). The challenge of cultural competence. An introduction to working with American muslims and their families. In K. Holt Barret, & W. H. George (Eds.), *Race, culture, psychology, & law*. Thousand Oaks: Sage.
- Shetty, S., & Kaguytan, J. (2002). *Immigrant victims of domestic violence: Cultural challenges and available legal protections*. Harrisburg, PA: Applied Research Forum – National Electronic Network on Violence Against Women.
- Shiu-Thornton, S., Senturia, K., & Sullivan, M. (2005). «Like a bird in a cage»: Vietnamese women survivors talk about domestic violence. *Journal of Interpersonal Violence*, 20(8), 959-976.
- Shipway, L. (2004). *Domestic violence: A handbook for professionals*. London: Routledge.
- Skjørten, K. (2010). Barns meninger om samvær. I A. T. Kjørholdt (red.), *Barn som samfunnsborgere. Til barnets beste?* Oslo: Universitetsforlaget.
- Skjørten, K. (2005). *Samlivsbrudd og barnefordeling. En studie av lagmannsrettsdommer*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Skogøy, E. (2008). *Arbeid med voldsutsatte kvinner med minoritetsbakgrunn. Veileder*. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.

- Skytte, M. (2008). *Etniske minoritetsfamilier og sosialt arbeid*. 2. utg. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- SOU 2001:72. *Barnmisshandel – Att förebygga och åtgärda. Slutbetänkande från Kommittén mot barnmisshandel*. Stockholm: Sosialdepartementet.
- Solberg, A. (2008). God praksis i saker med vold. I R. Dahle, & N. Hennum (red.), *Barneverntjenestens håndtering av saker med vold og seksuelle overgrep* (NOVA-rapport nr. 5/08). Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Spilsbury, J. C., Belliston, L., Drotar, D., Drinkard, A., Kretschmar, J., Creeden, R., Flannery, D. J., & Friedman S. (2007). Clinically significant trauma symptoms and behavioral problems in a community-based sample of children exposed to domestic violence. *Journal of Family Violence*, 22, 487-499.
- SSB (2010). Innvandring og innvandrere. Oslo: SSB. Hentet fra <http://www.ssb.no/innvandring/main.shtml>
- Storholt, T. (2006). Kulturelle aspekter ved sykdom og behandling. I S. Dahl, N. Sveaass, & S. Varvin (red), *Psykiatrisk og psykososialt arbeid med flyktninger. Veileder* (s. 62-69). Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.
- St.prp. nr. 80 (1997-98). Om samtykke til ratifikasjon av Europarådets rammekonvensjon av 1. februar 1995 om beskyttelse av nasjonale minoriteter. Oslo: Utenriksdepartementet.
- Sue, D. (2005). Asian American/Pacific Islander families in conflict. In K. Holt Barret, & W. H. George (Eds.), *Race, culture, psychology, & law*. Thousand Oaks: Sage.
- Schwartz, S. J., Pantin, H., Prado, G., Sullivan, S., & Szapocznik, J. (2005). Family functioning, identity, and problem behavior in Hispanic immigrant early adolescents. *Journal of Early Adolescence*, 25, 392-420.
- Torgersen, L. (2005). *Betydningen av innvandrerbakgrunn for psykiske vansker blant ungdom* (NOVA Rapport 5/05). Oslo: NOVA.
- Treider, M. (2007). *Hva med barna? Om voldsutsatte barn med minoritetsbakgrunn og deres livssituasjon og hjelpebehov*. Hovedfagsoppgave i psykologi. Trondheim: NTNU.
- Ungar, M., & Liebenberg, L. (2005). The international resilience project: A mixed methods approach to the study of resilience across cultures. In M. Ungar (Ed.), *Handbook for working with children and youth: Pathways to resilience across cultures and contexts* (pp. 211-226). Thousand Oaks: Sage.
- Ungar, M. (2008). Resilience across cultures. *British Journal of Social Work*, 38, 218-235.
- UNICEF (2003). *A league table of child maltreatment deaths in rich nations*. Innocenti Report Card no. 5. Florence: UNICEF.
- UNICEF (2005). *Violence against children in Europe. A preliminary review of research*. Innocenti Research Centre. Florence: UNICEF.

- Warrier, S., Williams-Wilkins, B., Pitt, E., Reece, R. M., Mcalister Groves, B., Liebenberg, A. F., & Mcnamara, M. (2002). «Culturally competent responses» and «Children: Hidden victims». *Violence Against Women*, 8(6), 661-686.
- Weele, van der J., Ansar, N., & Castro Y. (2011). Møte med foreldre som bruker oppdragervold – erfaringer fra arbeid med minoritetsforeldre. I U. Heltne, & Ø. Steinvag (red.), *Barn som lever med vold i familien. Grunnlag for beskyttelse og hjelp* (s. 120-136). Oslo: Universitetsforlaget.
- Zink, T., Elder, N., & Jacobsen, J. (2003). How children affect the mother/victim's process in intimate partner violence. *Archives of Pediatrics & Adolescent Medicine*, 157(6), 587-592.
- Øverlien, C. (2007). Barn som opplever vold i hjemmet. I G. Borgen, G. Dyb, G. Haftstad, T. Jensen, Å. Langballe, M. Myhre, J. Nikolaisen, & C. Øverlien (2007), *Seksuelle og fysiske overgrep mot barn – Kunnskapsstatus* (s. 52-67). Revidert 2011. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.
- Øverlien, C. (2010). Children exposed to domestic violence. Conclusions from the literature and challenges ahead. *Journal of Social Work*, 10(1), 80-97.

Denne rapporten er en gjennomgang av norsk, nordisk og internasjonal faglitteratur mellom 2000 og 2011 som peker på noen av de utfordringene minoritetsbarn som opplever vold i familien møter.

Faglitteratur tyder på at man finner større likheter enn forskjeller på tvers av kulturelle grenser i barns opplevelse av vold i familien. Likevel viser det seg at det finnes flere forhold som kan gjøre situasjonen vanskeligere for barn med minoritetsbakgrunn. Utfordringene handler om visse kulturelle aspekter innenfor familien og kulturen barnet kommer fra, og om visse tilleggsbelastninger som følge av at barnet er et minoritetsbarn.

Det viser seg samtidig at disse utfordringene ikke kun er belastende, men under visse omstendigheter også gir barn muligheter. Barnets kulturelle bakgrunn kan i disse tilfellene gi en form for beskyttelse og bygge opp barns mestringsstrategier for å overleve volden de opplever.

Forskere mener at fordelen med å se på den kulturelle konteksten barnet kommer fra, er at man ved å identifisere de spesifikke utfordringene knyttet til kultur kan komme til bedre intervensjonstiltak for disse barna. Rapporten viser også at FNs barnekonvensjon kan gi et normativt rammeverk for hvordan vi som voksne kan beskytte minoritetsbarn som opplever vold i familien på deres premisser, gitt anerkjennelsen av at barn både har deltakelses- og beskyttelsesrettigheter. For å respektere barns rettigheter, skal vi ta klar avstand fra volden. Strategier og tiltak for beskyttelse av minoritetsbarn som opplever eller blir utsatt for vold i familien vil likevel mislykkes hvis de ikke tar hensyn til barns aktuelle livserfaringer.

Kirkeveien 166 (bygning 48)
N-0407 Oslo
Tlf.: +47 22 59 55 00
Faks: +47 22 59 55 01
e-post: postmottak@nkvts.unirand.no

ISBN 978-82-8122-043-0 (Trykk)
ISBN 978-82-8122-044-7 (Pdf)
ISSN 0809-9103

Rapporter kan lastes ned fra: <http://www.nkvts.no>

